

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ-ΚΟΙΝΟΝΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ-ΓΡΑΜΜΑΤΑ-ΤΕΧΝΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

◆ Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΡΕΤΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ (Βασ. Κ. Σταθάκη)	289
◆ ΥΜΝΟΣ ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ (Ποίημα Φιλ. Καπάσογλου)	294
◆ ΜΝΗΜΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΙΝΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ (Γ. Α. Παπαδημητρίου)	295
◆ ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ (Νικ. Θ. Ἀρβανίτη)	301
◆ Η ΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΣΟΦΩΝ ΚΑΙ Η «ΑΦΕΛΗΣ» ΛΟΓΙΚΗ ΤΩΝ ΑΠΛΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ (Ἄνδρ. Θωμᾶ)	309
◆ «ΟΥ ΓΑΡ ΕΧΟΜΕΝ ΩΔΕ ΜΕΝΟΥΣΑΝ ΠΟΛΙΝ...» (Ποίημα Δ.Λ.)	312
◆ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΙ: ΠΑΝΤΑ ΕΝ ΣΟΦΙΑ (Πανορμίτη)	313
◆ ΣΧΟΛΙΑ (Β. Κ. Σταθάκη)	314
◆ ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ (Χ.Γ.)	315
◆ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ (Τομ. Ἐνημερώσεως τῆς Χ.Ε.Ε.)	316
◆ Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ (Α.Γ.)	318
◆ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ (Α.Γ.)	320

ΕΤΟΣ 66ov

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2003

ΑΡΙΘ. 644

€ 0,90

ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΑΡΑΜΥΘΙ Ν' ΑΡΧΙΝΗΣΗ

*

ΕΤΣΙ ΛΕΕΙ ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

*

ΤΟ ΩΔΕΙΟ ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

*

ΤΑ ΔΩΔΕΚΑ ΦΕΓΓΑΡΙΑ

*

ΘΥΣΙΑ ΚΑΙ ΔΟΞΑ

*

ΟΙ ΜΙΚΡΟΙ ΑΣΥΝΟΡΟΙ ΚΟΣΜΟΙ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ

*

ΓΛΥΚΕΙΑ ΜΟΥ ΑΝΟΙΞΗ

Εκδόσεις «Η Δαμασκός»
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 010 - 32 21 283

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

Έτος 66ον

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2003

Αριθ. 645

Η ΠΟΛΕΜΙΚΗ ΑΡΕΤΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Α'

Τις ημέρες αυτές έόρτασε τὸ ἔθνος δύο σημαντικὲς ἐπετείους τῆς νεώτερης ἱστορίας του, πὸν ἔχουν τοῦτο τὸ κοινὸ χαρακτηριστικόν, ὅτι τὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα συνδέονται μὲ αὐτὲς ἔχουν ἄμεση σχέση μὲ τὴν πολεμικὴ ἀρετὴ τῆς φυλῆς.

26 Ὀκτωβρίου 1912: Ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τὸν ὀθωμανικὸ ζυγὸ, ὕστερα ἀπὸ 482 ἔτη δουλείας.

28 Ὀκτωβρίου 1940: Ἀπόκρουση τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδας.

Πόλεμος ἀπελευθερωτικὸς ὁ πρῶτος, ἀμυντικὸς ὁ δεύτερος. Παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ δύο αὐτοὶ πόλεμοι ἔχουν διάφορο μεταξὺ των χαρακτῆρα, ἔχουν ἐν τούτοις καὶ πολλὰ κοινὰ γνωρίσματα.

Καὶ στὶς δύο περιπτώσεις ἔχουν προηγηθεῖ ἀντίστοιχα στὸ πρόσφατο αὐτῶν παρελθὸν ἀτυχεῖς, γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἐκστρατεῖες: Ὁ πόλεμος τοῦ 1897 καὶ ἐκείνη στὴν Μικρὰ Ἀσία (1919 - 1922), τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦταν, λόγω τῆς στρατιωτικῆς ἥττας, ἡ δυσπιστία πρὸς τὸ ἀξιόμαχο τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἀκεραιότης τῆς ἑλληνικῆς πατρίδας τὸ 1897 διεσώθη χάρις στὴν ἐπέμβαση τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἐνῶ οἱ συνέπειες τῆς ἥττας τὸ 1922 στὸ μικρασιατικὸ μέτωπο,

ἦσαν ἐξόχως δυσμενεῖς γιὰ τὴν Ἑλλάδα σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε πολλοὶ ἱστορικοὶ νὰ θεωροῦν ὅτι ἡ καταστροφὴ τὸ 1922 ἦταν ἐπαχθέστερη ἐκείνης τῆς ἀλώσεως τῆς Πόλης τὸ 1453, διότι ἡ πρώτη συνδέεται μὲ τὸν ὀριστικὸ ξεριζωμὸ τοῦ μικρασιατικοῦ καὶ ποντιακοῦ ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τὶς κοιτίδες του.

Ἔτσι ὅταν ἐκλήθησαν οἱ Ἕλληνες νὰ πάρουν τὰ ὄπλα τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1912 καὶ τοῦ 1940 ἡ πρόσφατη μνήμη δύο ἀτυχῶν πολέμων ἦταν ἱκανὴ νὰ προκαλέσει ἕνα πνεῦμα ἠττοπάθειας στὸν μαχόμενον στρατόν. Καὶ ὅμως ἡ μαχητικὴ ἀλκή τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν καὶ στὶς δύο περιπτώσεις τὰ ἔτη 1912 - 13 καὶ 1940 - 41 προσέθεσε νέες δάφνες δόξας στὴν πολεμικὴ ἱστορία τῆς φυλῆς.

Καὶ ἐδῶ ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὁ νικηφόρος γαλλικὸς στρατὸς τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου κατελήφθη ἀπὸ ἕνα πνεῦμα ἠττοπάθειας τὸ θέρος τοῦ 1940, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν πλήρη ἐπικράτηση τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ στὸ δυτικὸ μέτωπο.

Β'

Τῶν βαλκανικῶν πολέμων 1912 - 13 προηγήθησαν τὰ ἀκόλουθα γεγονότα. Ἡ Βουλγαρία μετὰ τὴν ἀκύρωση τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (19 Φεβρουαρίου

1878) με την οποία έδημιουργείτο η Μεγάλη Βουλγαρία και τη θέση σε ισχύ της συνθήκης του Βερολίνου (1 Ιουλίου 1878) δια της οποίας περιορίζοντο σημαντικά οι διεκδικήσεις της, δέν έπαισε να επιδιώκει με άλλα μέσα την επέκτασή της στα όρια της αρχικής συνθήκης. Προς τούτο ήλθε σε μυστική συμφωνία με την Σερβία, έρήμην της Ελλάδας, για την σύναψη συμμαχίας, προκειμένου οι χώρες αυτές να αποσπάσουν σε επικείμενον πόλεμο με την Όθωμανική αυτοκρατορία τα έδάφη της Μακεδονίας και της Θράκης και να τα διανεήουν μεταξύ των, παραβλέποντας τὸ γεγονός ότι σε αυτά υπερετερούσε αριθμητικά τὸ έλληνικό στοιχείο.

Από διαρροή φημών στη Σόφια και στην Πόλη, ή έλληνική πρεσβεία στην Σόφια και τὸ Οικουμενικό Πατριαρχείο στην Κωνσταντινούπολη έ πληροφορήθησαν τὰ διατρέξαντα και ένήμερωσαν την κυβέρνηση των Αθηνών περι αυτά. Τότε ανέλαβε ή έλληνική διπλωματία πρωτοβουλία για την συμμετοχή και της Ελλάδας στην συμμαχία, πράγμα που τελικά έγινε δεκτό από τους Σέρβους και τους Βουλγάρους. Οι τελευταίοι έδέχθησαν την Ελλάδα στην συμμαχία για δύο κυρίως λόγους: α) Για τὸν έλεγχο του Αιγαίου από τὸν Έλληνικό Στόλο, προς άποφυγή μαζικής μεταφορᾶς δια θαλάσσης τουρκικού στρατού από την Κωνσταντινούπολη και την Μικράν Ασία στο μακεδονικό μέτωπο προς ένίσχυση του εκεί μαχόμενου τουρκικού στρατού και β) διότι θεωρούσαν τὸν έλληνικὸν στρατὸν ξηρᾶς μη αξιόμαχον προκειμένου να σημειώσει έδαφικές έπιτυχίες στην Ήπειρο και την Μακεδονία και έξ αυτού να μειώσει τὰ προσδοκόμενα έδαφικά κέρδη των δύο αρχικών συμμάχων. Έτσι τὸν Μάιο του 1912 ή Ελλάδα προσχωρεί στην Συμμαχία και στις 5 Οκτωβρίου εισέρχεται στὸν πόλεμο στὸ πλευρὸ των συμμάχων έναντίον της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Στις 6 Οκτωβρίου αρχίζουν οι έχθροπραξίες και ὁ έλληνικός στρατὸς καταλαμβάνει την Έλλάσωνα και

ή στρατιά Ήπειρου διαβαίνει τὸ γεφύρι της Άρτας και έξορμᾶ πρὸς βορρᾶν.

Γ'

Τὰ δεκαπέντε χρόνια, τὰ όποια είχαν μεσολαθήσει ανάμεσα στὸν πόλεμο του 1897 και στὸ ξεκίνημα των βαλκανικῶν πολέμων άλλαξαν σε πολλά σημεία τις περι τοῦ πολέμου αντίληψεις της έλληνικής πολιτείας και κοινωνίας. Η πρώτη και σε μεγάλο βαθμὸ και ή δεύτερη απέδέχθησαν τὸν πόλεμο ως την πιθανότερη μέθοδο για την επίλυση των έθνικῶν ζητημάτων και ως έκ τούτου τὸν μετέφεραν από τὸ πεδίο της ρητορείας στὸ πλέον πρακτικό της συγκεκριμένης ύλικής και οργανωτικής προετοιμασίας. Η χώρα προετοιμάσθηκε για τὸν έπερχόμενον πόλεμο σε συνοπτικά θα λέγαμε διαδοχικά στάδια. «Ο μακεδονικός άγώνας» άποκατέστησε τὸ κύρος του τακτικού στρατού, τὸ όποιο ή περιπέτεια του 1897 εἶχε άμαυρώσει, ενώ ή επίδραση της επαναστάσεως των νεοτούρκων, ή μάλλον τὸ κατ' άπομίμησή της κίνημα του στρατιωτικού συνδέσμου τὸ 1909 στὸ Γουδι έφεραν τὸ στρατιωτικό ζήτημα στην πρώτη σειρά των δραστηριοτήτων του έθνους.

Τὸ νέο κύρος των ένόπλων δυνάμεων στηριζόταν έξ άλλου σε μία δραστήρια πολιτική έξοπλισμῶν και μεταρρυθμίσεων που κορυφώθηκε στην περίοδο 1906 - 7. Σύγχρονο πολεμικό ύλικὸ για τὸν έξοπλισμὸ του στρατού ξηρᾶς και ένίσχυση με νέες μονάδες έκσυγχρονισμένων πολεμικῶν σκαφῶν και του θρυλικου «Αβέρωφ», με παράλληλη έκπαίδευση του στρατού ξηρᾶς και του πολεμικού ναυτικού από ξένες στρατιωτικές άποστολές εἶχαν ως άποτέλεσμα στὰ 1912 ή μικρή Ελλάδα να έχει ουσιαστικές πολεμικές δυνατότητες στὸν Βαλκανικό χώρο. Μπορούσε να προσφέρει στὸν συνασπισμὸ των χριστιανικῶν κρατῶν της χερσονήσου του Αἴμου ένα αξιόλογο στρατὸ και ειδικώτερα έναν στόλον ικανὸ να έξουδετερώσει τις θαλάσσιες δυνατότητες της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η τελευταία

περνούσε ἐξ ἄλλου μία βαθειὰ κρίση. Τὴν ἀναταραχὴ ποὺ προκάλεσε τὸ κίνημα τῶν νεοτούρκων ἀκολούθησαν ἐξωτερικὲς τριβὲς καὶ τελικὰ ὁ πόλεμος τῆς Πύλης μετὰ τὴν Ἰταλία (1911 - 12), ποὺ ἐξασθένησε σημαντικὰ τὴν πολεμικὴ μηχανὴ τῶν Ὀθωμανῶν. Στις 5 Ὀκτωβρίου 1912 ὁ πρῶτος βαλκανικὸς πόλεμος ξεκίνησε στὴν καλύτερη δυνατὴ συγκυρία γιὰ τὰ μικρὰ βασίλεια τῶν Βαλκανίων.

Σὲ αὐτὲς τὶς εὐνοϊκὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν μεγάλη ἐξόρμηση συνετέλεσε καὶ τὸ ἐνθουσιαστικὸ στοιχεῖο μεταξὺ τοῦ ἑλλαδικοῦ καὶ ἀποδήμου ἑλληνισμοῦ, ἐκ τοῦ ὁποῦοιου τελευταίου, χιλιάδες ἐθελοντὲς ἀπὸ τὴν Κύπρο, τὶς ἑλληνικὲς παραιοικίαι τῆς Εὐρώπης καὶ τοὺς ἀποδήμους τῆς Ἀμερικῆς προσέτρεξαν γιὰ νὰ καταταγοῦν στὸν ἑλληνικὸ στρατὸ καὶ νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν ἀλυτρώτων Ἑλλήνων τῆς Ἡπείρου, τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν νήσων. Ἀντιστοιχία ἐκείνης τῆς ἐξάρσεως τοῦ πατριωτισμοῦ τὴν ξανασυναντᾶμε στὸν πόλεμο τοῦ 1940.

Δ'

Ἡ ἐξέλιξη τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων εἶναι γνωστὴ, μετὰ κορυφαῖο ἐπίτευγμα τὴν ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων (26 Ὀκτωβρίου) ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ κατάληψη τῆς μεγαλύτερης πόλεως, πρωτεύουσας τῆς Μακεδονίας καὶ μῆλον τῆς ἔριδας ἀνάμεσα στὰ φιλόδοξα Βαλκανικὰ κράτη μετέβαλε τὴν Ἑλλάδα στὸν μεγάλο κερδοσμένον αὐτῆς τῆς φάσεως τοῦ πολέμου. Ἡ γρήγορη καὶ εὐκόλη προέλασή της μετὰ ἐλάχιστες ἀναλογικὰ ἀπώλειαι καὶ ἡ κατάκτηση μεγάλου τμήματος τῶν διαφιλονικούμενων ἐδαφῶν προκάλεσε τὴν δυσαρέσκεια καὶ τὴν ἀνησυχία τῶν ἄλλων συμμάχων, ἰδιαίτερα δὲ τῆς Βουλγαρίας, ἡ ὁποία παγιδευμένη στὸ σκληρὸ μέτωπο τῆς Θράκης, ἐνιωθε ὡς νὰ πολεμοῦσε γιὰ λογαριασμὸ τῶν Ἑλλήνων, στὰ χέρια τῶν ὁποίων περνούσε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς σκληρῶς διεκδικούμενης μακεδονικῆς γῆς.

Ἡ πτώση τῶν Ἰωαννίνων (21 Φεβρουαρίου 1913) ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα, τῆς Σκόδρας ἀπὸ τοὺς Μαυροβούνους, τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους κατέλυσαν σχεδὸν πλήρως τὴν ὀθωμανικὴ παρουσία στὰ Βαλκάνια καὶ ἡ συμφωνία στὸ Λονδίνο (18 Μαΐου 1913) ἐπεκύρωσε αὐτὴν τὴν νέα πραγματικότητα.

Φυσικὰ κανένας ἀπὸ τοὺς ἐμπολέμους δὲν θεώρησε τὸ ἀποτέλεσμα ὡς τελικὸ. Ἐνας ἀκόμη πόλεμος, ὁ δεύτερος βαλκανικὸς, ἐπακολούθησε γιὰ νὰ ἐπιλυθοῦν οἱ διαφορὲς, ἐνῶ ἕναν χρόνον ἀργότερα (1914) μετὰ τὴν κήρυξη τοῦ πρώτου παγκόσμιου πολέμου τὰ μικρὰ κράτη τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ ἡ Ὀθωμανικὴ Ἀυτοκρατορία ἐπέλεξαν τὰ στρατόπεδα συμμετοχῆς των σὲ αὐτὸν μετὰ γνώμονα τὶς μεταξὺ των ἐκκρεμότητες.

Ἀκολούθησε ἡ ἐξοδος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν τὸ ἔτος 1917 μετὰ ἀπὸ μακροχρόνιαις ταλαντεύσεις, ποὺ ἐπέφεραν καὶ τὸν ἐθνικὸν διχασμὸ, ἡ ἴττα τῶν Κεντρικῶν Ἀυτοκρατοριῶν (Νοέμβριος 1918) ἡ συνθήκη τῶν Σεβρῶν. Βάσει τῆς τελευταίας ἐδημιουργεῖτο ἡ Ἑλλάδα τῶν δύο ἡπείρων καὶ τῶν πέντε θαλασσῶν, ὅπως θριαμβολογικὰ ἐλέγετο τότε. Οἱ θέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐφθάναν τότε στὴν γραμμὴ τῆς Τσατάλας στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη ἀντίκρου στὴν Βασιλεύουσα, ἐνῶ ἄλλαι ἑλληνικὲς μεραρχίαι αὐτοῦ, μετὰ ἐντολὴ τοῦ Συμβουλίου τῆς Εἰρήνης στὸ Παρίσι ἀπεβιδάζοντο (Μαῖος 1919) στὴν Σμύρνη.

Τρία χρόνια κράτησε ἡ παραμονὴ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ στὴν Ἀνατολικὴ Θράκη. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ Ἑλλάδα εἶχε φθάσει σχεδὸν στὰ ὅρια τῆς πραγματώσεως τῶν ἐθνικῶν της πόθων, ἀλλὰ καὶ στὰ ὅρια τῆς στρατιωτικῆς της ἀντοχῆς, μετὰ συνέπεια τὴν τελικὴ ἐπικράτηση τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἀποχώρηση ἀπὸ τὶς περιοχὲς αὐτῆς ὄχι μόνον τοῦ στρατοῦ της, ἀλλὰ καὶ τῶν γηγενῶν ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Μετὰ τὴν συνθήκη τῆς Λωζάνης ποὺ

ἀκολούθησε (1923) και την ανταλλαγή τῶν πληθυσμῶν ὁ ἑλληνισμὸς περιορίζετο, πλην τῆς Δωδεκανήσου, στὰ σημερινὰ ὄρια τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους.

Στὴν ἐποχὴ τοῦ μεσοπολέμου και εἰδικότερα τὴν περίοδο (1923 - 1939), παρὰ τὴν πολιτικὴ ἀστάθεια ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Χώρα γιὰ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα, συνετελέσθη ἓνα σημαντικό ἔργο ἐσωτερικῆς ἀναδιοργανώσεως και ἐπουλώσεως τῶν πληγῶν, τὶς ὁποῖες ἐπέφερε ἡ ἀποτυχία τῆς μικρασιατικῆς ἐκστρατείας.

Στὴ συνέχεια ἡ πρόβλεψη τοῦ γάλλου στρατάρχου Foch, νικητοῦ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, σύμφωνα με τὴν ὁποία θεωροῦσε ὅτι ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλιῶν ἦταν μία μακροχρόνια ἀνακωχὴ ἐπαληθεύθηκε και τὴν 1 Σεπτεμβρίου 1939 ὁ στρατὸς τῆς ναζιστικῆς Γερμανίας ἐξεστράτευσε γιὰ νὰ πάρει τὴν revanche τῆς ἡττας του τοῦ 1918.

Ε΄

Οἱ νίκες τοῦ γερμανικοῦ στρατοῦ τὴν περίοδο 1939 - 40 σὲ ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ μέτωπα ἦσαν ἐντυπωσιακές, ὥστε νὰ δικαιολογοῦν τὸν ἰσχυρισμὸ τοῦ Ραιημὸν Καρτιέ, ἱστορικοῦ τοῦ πολέμου αὐτοῦ, ὅτι ὁ πλέον κολακευτικὸς τίτλος τὸ θέρος τοῦ 1940 ἦταν νὰ εἶσαι γερμανὸς στρατηγός.

Αὐτὴν τὴν δόξα ἐξήλευσε και ὁ ἄλλος συνεταῖρος τοῦ Ἄξονα στὴν Ρώμη, ὁ ὁποῖος ἐφιλοδόξησε νὰ μετατρέψει τὴν Μεσόγειον θάλασσα σὲ *mare nostrum*, ἐπιλέγοντας ὡς πρῶτον στόχον τῆς φιλόδοξης προοπτικῆς του τὴν εἰρηνικὴ Ἑλλάδα μετὰ τὴν ἐπίδοση τὴν αὐγὴ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου 1940 τοῦ γνωστοῦ τελεσιγράφου και νὰ εἰσπράξει ἀμέσως τὴν ὑπερήφανη ἀπάντηση: *alors c'est la guerre*.

Και ὁ πόλεμος ποὺ ἀκολούθησε τὴν ἀπόρριψη τοῦ ἰταλικοῦ τελεσιγράφου ὑπῆρξε σκληρός, ἀλλὰ συνάμα νικηφόρος γιὰ τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ γιὰ νὰ λάμψει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ τῶν Ἑλλήνων. Ἄρκεσαν δύο περίπου ἑβδομάδες γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ ἡ ἐπιστράτευση μετὰ μεθοδικότητα

και ἐκδηλο ἐνθουσιασμὸ και νὰ περάσει ὁ στρατὸς μας ἀπὸ τὴν ἄμυνα στὴν ἐπίθεση, νὰ ἐκδιώξει τοὺς Ἴταλοὺς ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη και νὰ προελάσει στὴν βόρειο Ἡπειρο, ἐλευθερώνοντας πόλεις και χωριὰ μετὰ ἑλληνικοὺς πληθυσμούς. Καὶ ἡ νέα αὐτὴ ἐποποιῖα κράτησε ἕξι μῆνες. Σὰν πέρασε ὁ χειμῶνας, και ἦταν βαρὺς ὁ χειμῶνας αὐτὸς και γιὰ τὰ δύο στρατόπεδα, μία ὑστατη προσπάθεια τῶν ἐπιτιθεμένων Ἴταλῶν ἦταν ἡ ἐξαπόλυση τῆς ἐαρινῆς ἐπιθέσεως (9 ἕως 16 Μαρτίου 1941) γιὰ τὴν διάσπαση τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν. Ἡ ἀπόκρουση και αὐτῆς τῆς ἐπιθέσεως ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας μαχητῆς, ἦταν και ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς σφοδρότητας αὐτῆς ἓνα ἐπὶ πλέον ἐπίτευγμα τοῦ μαχητικοῦ πνεύματος τῶν ἑλλήνων ὑπερασπιστῶν. Ἡ ἀποτυχία αὐτῶν τῶν Ἴταλῶν στὸ βορειοηπειρωτικὸ μέτωπο ἦταν ἡ τελευταία προθεσμία γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ ἐκ μέρους τοῦ γερμανικοῦ ἐπιτελείου τοῦ σχεδίου «ἐπιχείρηση Μαρίτσα» γιὰ τὴν ἐκκαθάριση τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως στὴν βαλκανικὴ χερσόνησο.

Ἦδη τὴν 1η Μαρτίου 1941 τὰ στρατεύματα τοῦ στρατάρχου Φὸν Λίστ διέβησαν τὸν Δούναβι και μέσω τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους παρετάχθησαν στὴν ἑλληνοβουλγαρικὴ μεθόριο. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἦταν ἓνα σαφὲς προμήνυμα γιὰ τὸ τι πρόκειται νὰ ἐπακολουθήσει.

Ἡ πρόθεση τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἦταν νὰ ἀντισταθεῖ ἡ χώρα στὴν ἐπικείμενη γερμανικὴ εἰσβολή, στάση τὴν ὁποία συνεμερίζετο ἡ παμψηφία σχεδὸν τοῦ λαοῦ.

ΣΤ΄

Ἐνα μνημειῶδες κείμενο, τὸ ὁποῖον ἐκφράζει τὸ πνεῦμα τῶν ἡμερῶν ἐκείνων και τὸ ὁποῖο δημοσιεύθηκε στὴν ἐφημερίδα «Καθημερινή» στὸ φύλλο τῆς 8ης Μαρτίου 1941 εἶναι «ἡ ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν Ἀδόλφον Χίτλερ, και φέρει τὴν ὑπογραφή τοῦ κορυφαίου τότε πολιτικοῦ συντάκτη και διευθυντοῦ τῆς ἐφημερίδας Γεωργίου Α. Βλάχου.

Στις γραμμές αυτές του άρθρου ο άρθρογράφος κάνει λόγο για την απροθυμία της Ελλάδας να εμπλακεί στον γενικευμένο αυτόν πόλεμο και στην απόφαση της Κυβερνήσεώς της να τηρήσει αυστηρά ουδέτερη στάση έναντι των έμπολέμων, προκειμένου μεταξύ των άλλων να έπουλώσει τις πληγές της από την πρόσφατη τότε μικρασιατική καταστροφή, και για τις συνθήκες υπό τις οποίες δέχθηκε την Ιταλική επίθεση, την οποία απέκρουσε για να επακολουθήσει η ήρωϊκή έξορμηση στα βουνά και τους κάμπους της βορείου Ηπείρου και να χαρίσει προσωρινά έλευθερία στους στενάζοντες από αιώνων υπό ξενικόν ζυγόν έλληνες κατοίκους της.

Και απευθυνόμενος ο άρθρογράφος προς τον γερμανό Καγκελάριο καταλήγει:

«Και σεις; Σεις λέγουν πάντα θά επιχειρήσετε να εισβάλετε στην Ελλάδα. Και ήμεϊς λαός άφελής δέν τό πιστεύομε. Δέν πιστεύομε ότι στρατός με ιστορία και με παράδοσιν -αυτό και οι έχθροί του δέν τό άρνούνται- θά θελήση να κηλιδωθῆ διά μιᾶς πράξεως παναθλίας. Δέν πιστεύομεν όπι ένα κράτος πάνοπλον, όδονταπέντε έκατομμυριών ανθρώπων, μαχόμενον διά να δημιουργήση εις τόν κόσμον «νεάν τάξιν πραγμάτων» -τάξιν φανταζόμεθα άρετης- θά θελήση να πλευροκοπήση ένα έθνος μικρόν, πού άγωνίζεται υπέρ της έλευθερίας, μαχόμενον προς μίαν αυτοκρατορίαν σαράντα πέντε έκατομμυριών».

«Διότι τί θά κάμη ό στρατός αυτός, έξοχώτατε, άν αντί πεζικου και πυροβολικου και μεραρχιων στείλη ή Ελλάς φύλακας εις τά σύνορά της εικοσι χιλιάδες τραυματιών χωρίς πόδια, χωρίς χέρια, με τά αίματα εις τούς επιδέσμονς των διά να τόν ύποδεχθούν; Αυτόυς τούς στρατιώτας φύλακας θά ύπάρξη στρατός διά να τούς κτυπήση;».

«Άλλ' όχι, δέν πρόκειται να γίνη αυτό. Ό όλίγος ή ό πολυς στρατός τών Έλλήνων πού είναι έλεύθερος, όπως έστάλη εις την Ήπειρον, θά σταλή, άν κληθῆ, και εις την Θράκη. Και τί θά κάμη;... Θά πολεμήση.

Και εκεί. Και θά άγωνισθῆ και εκεί. Και θά αποθάνη. Και εκεί. Και θά άναμείνη την εκ Βερολίνου επιστροφῆν του δρομέως, ό όποϊος ήλθε πρό πέντε έτών και έλαβε από την Όλυμπιαν τό φῶς διά να μεταβάλη εις δανλόν την λαμπάδα και φέρη την πυρκαϊάν εις τόν μικρόν την έκτασιν, αλλά μέγιστον αυτόν τόπον, ό όποϊος άφου έμαθε τόν κόσμον όλον να ζῆ, πρέπει τώρα να τόν μάθη και να αποθνήσκη».

Μετά έξόχου τιμῆς

Γ. Α. Βλάχος

Λίγες ήμέρες άργότερα στις 15 Μαρτίου 1941 στο δεκαπενθήμερο έντυπο με τόν τίτλο «Άχρίς», τό όποϊον εξέδιδε ή εύρισκόμενη στο Πόγραδετς 13^η Μεραρχία του Άρχιπελάγουσ έδημοσιεύετο ένα άλλο άρθρο στο ίδιο πνεύμα με τίτλο: «Εϊμαστε έτοιμοι για όλα», με συντάκτη του τόν έθελοντή τυφεκιοφόρο όπλίτη Παναγιώτη Κανελλόπουλον. Μεταξύ άλλων στο άρθρο αυτό έγράφοντο και τά έπόμενα: «Εϊμαστε έτοιμοι για όλα. Οι ένοχοι φοβούνται, οι άθῶοι ποτέ. Οι άθῶοι είναι σε κάθε στιγμή έτοιμοι για όλα, για την ζωή και τόν θάνατο, για την εύνοια και για την δυσμένεια της τύχης, για την καταιγίδα και την καλοκαιρία. Μόνον για ένα πράγμα δέν είναι ποτέ έτοιμος και άξιος ό άθῶος, για την άτιμία».

Διανύομε τόν πέμπτο μήνα ενός νικηφόρου πολέμου. Όκτώ έκατομμύρια νικούν τά σαράντα πέντε έκατομμύρια μιᾶς μεγάλης αυτοκρατορίας, καθώς και έναν χειμώνα βαρύτατο στις κορυφές απόκρημνων και άξένων βουνών. Και ρωτάμε: Θά ύπάρξουν άνθρωποι ικανοί να άποφασίσουν να τριπλασιάσουν τόν αριθμόν τών έχθρων μας, αναλαμβάνοντας άπέναντι της Ιστορίας και της Δευτέρας Παρουσίας του ίδιου του Πνεύματος την εύθύνη για μία τέτοια πράξη; Δέν τό πιστεύομε. Δέν τό πιστεύομε. Δέν πιστεύομε, γιατί θέλομε να σεβασθοϋμε τό όνομα μερικων λαων (όπως και όλων τών λαων) περισσότερον, παρ' όσον είναι ίσως διατεθειμένοι οι ίδιοι να τό σεβασθοϋν. Δέν τό πιστεύομε, γιατί ύπάρχει και ένα όριο

καί για τὴν ὑπομονὴ τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅλοι οἱ λαοὶ φοβοῦνται τὴν ὄργη Του».

Ζ'

Παρὰ ταῦτα ἡ εἰσβολὴ τῶν γερμανικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Γιουγκοσλαβία ἐγινε τὴν αὐγὴ τῆς 6ης Ἀπριλίου 1941, γιὰ νὰ ἀκολουθήσουν ἡ ἡρωϊκὴ ἀντίσταση τῶν ὀχυρῶν στὴν ἑλληνοβουλγαρικὴ μεθόριο, οἱ μάχες τῆς ἀνασχέσεως τῆς γερμανικῆς προελάσεως στὴν ἡπειρωτικὴ Ἑλλάδα καὶ ὁ ἡρωϊκὸς ἐπίλογος στὴν μάχη τῆς Κρήτης, ποὺ ἔληξεν τὴν 1η Ἰουνίου 1941.

Ὁ γενικευμένος πόλεμος στὴν Εὐρώπη συνεχίσθηκε γιὰ τέσσαρα ἀκόμη χρόνια γιὰ νὰ λήξει τὸν Μάιο τοῦ 1945, ὅποτε ἡ ὄργη τοῦ Θεοῦ ἐστράφη κατὰ τῶν ὑπερφιάλων καὶ ἀλαζόνων λαῶν καὶ ἐπέφερε τὴν συντριβὴ των.

Παρὰ τὶς μεγάλες θυσίες τῆς Ἑλλάδας δὲν ἀμείφθηκε, πάντοτε ἀδικήθηκε καὶ μολοντοῦτο δὲν ἄφησε ποτὲ τὴν πικρία τῆς, μία πικρία πέρα γιὰ πέρα δικαιολογημένη, νὰ γίνῃ σύμβουλος καὶ ὁδηγὸς κακός. Ἡ προθυμία τῆς νὰ προσφέρει τὶς πιὸ ὀδυνηρὲς θυσίες στὸ ὄνομα τοῦ πανευρωπαϊκοῦ

συνόλου, ἐνὸς συνόλου, ποὺ τὴν παραμέλησε καὶ τὴν ἀδίκησε, ἀντὶ νὰ μειωθεῖ ἀυξήθηκε. Ὅλοι σχεδὸν οἱ λαοί, πρὶν κάνουν τὸ χρέος τους, ζητοῦν ἀνταλλάγματα, ζητοῦν ἐγγυήσεις ἀπτὲς γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τῶν ὑποσχέσεων ποὺ ἀφοροῦν τὴν ἀμοιβή τους. Ἡ Ἑλλάδα δὲν ἐξάρτησε ποτὲ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ αἱματηροῦ χρέους τῆς ἀπὸ ἀνταλλάγματα. Χωρὶς ἀνταλλάγματα καὶ ἐγγυήσεις εἰσῆλθε στὴν βαλκανικὴ συμμαχία τοῦ 1912, χωρὶς ἀνταλλάγματα μπήκε στὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμο. Χωρὶς ἀνταλλάγματα καὶ ὑποσχέσεις σὲ αὐτὸν τὸν φοβερώτερον ἀπὸ ὅλους τοὺς πολέμους -τὸν δεῦτερο παγκόσμιον πόλεμον- ἀνέλαβε ὀλομόναχη τὴν ὥρα ἐκείνη σὲ ὀλόκληρη τὴν ἡπειρωτικὴ Εὐρώπη νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν φασισμό. Ἔτσι θὰ εἶναι πάντα. Αὐτὸ ἀκριβῶς τῆς δίνει τὸ ἠθικὸ δικαίωμα -ἀφοῦ τόσες φορὲς δοκιμάσθηκε καὶ ἀφοῦ ἔδωσε ἔμπρακτες ἐξετάσεις ἱστορικῆς νομιμοφροσύνης τῆς- νὰ διεκδικήσῃ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἀποστολῆς τῆς στὸν γεωγραφικὸν τομέα ὅπου ἔχει ταχθεῖ, φρουρὸς τῆς ἐλευθερίας, τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΥΜΝΟΣ ΧΕΡΟΥΒΙΚΟΣ

*Σταμάτησαν ἀναπνοές
καὶ τῆς καρδιᾶς οἱ κτύποι,
γιὰ ν' ἀπλωθεῖ καὶ ἀκουστεῖ
πρὸ ἄπλετα καὶ ὑψηλά
ὁ ὕμνος ὁ Χερουβικὸς
ἄγγέλων κι ἀρχαγγέλων,
καὶ λάβουμε Οὐράνια, Εὐλογητῆ
θεία Χριστοῦ τῆ Χάρη,
καὶ τοῦ Θεοῦ τὰ ἄσσωστα ἔλεη.*

ΦΙΛΗΜΩΝ ΚΑΠΑΣΟΓΛΟΥ

ΜΝΗΜΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΙΝΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

(Διεθνές παρασκήνιο - προπαγάνδα)

Τò 1943 ή εξόριστη Έλληνική Κυβέρνηση κυκλοφόρησε στο Λονδίνο ένα φυλλάδιο με τίτλο *Starvation in Greece* (Η πείνα στην Ελλάδα) όπου μεταξύ άλλων σημειωνόταν «Όταν ή ιστορία αυτού του πολέμου γραφεί, ό λιμός στην Ελλάδα θα άποτελέσει ένα από τὰ τραγικότερα κεφάλαιά της». Και τώρα, έξήντα και πλέον χρόνια, μετά την τραγική εκείνη περίοδο θα άποπειραθούμε με βάση όριόμενα στοιχεία να διατηρήσουμε τò πέπλο τής λημοσύνης πού μοιραία με την άραδο του χρόνου την καλύπτει.

Ένα ιερò ρίγος πρέπει να συνέχει την ιστορική μας μνήμη όταν όδοιπορεί πρòς τὰ μαύρα χρόνια τής κατοχής (1941 - 1944) και ιδιαίτερα πρòς την περίοδο τής πείνας. Γιατι πιστεύεται ότι άποτελεί καθήκον για τò έθνος πάντοτε να διαλέγεται με τò παρελθόν του, να συνομιλεί με την ιστορία του, γιατί τότε πλησιάζει στην άυτογνωσία του.

Άλλωστε έδω έχουμε χρέος πρòς την ιερà μνήμη των 300.000 και πλέον άθώνων συνανθρώπων μας πού πέθαναν από την πείνα κυρίως κατά την περίοδο 1941 - 42. Πρέπει να μάθουμε μερικές άλήθειες για τὰ παρασκήνια, τις άνήθικες σκοπιμότητες και τὰ διπλωματικά παιχνίδια πού παίχθηκαν κατά την μαύρη εκείνη περίοδο τής νεότερης ιστορίας μας.

***

Όπως γνωρίζουμε μετά την κατάληψη και τής Κρήτης, όλοκληρώθηκε ή κατοχή από τους Γερμανούς, όλοκληρης τής Ελλάδας. Θα έπακολοθησει ή παράδοση από τους Γερμανούς τμημάτων τής χώρας στους

Έταλούς και τους Βουλγάρους και από τὰ τέλη Μαΐου 1941 θα άρχισει ή τριπλή κατοχή! Τώρα πλέον ή ζωή έχει αλλάξει τρομακτικά κυρίως στις μεγάλες πόλεις. Εκεί έχουν καταφύγει και πολλοί κάτοικοι τής ύπαιθρου. Εκεί περιφέρονταν άνεργοι πολλοί δοξασμένοι στρατιώτες και τραυματίες καθώς και εκείνοι εκ των μαχητών τής έποποιας 1940 - 41 πού δέν μπορούσαν να έπιστρέψουν στις έστιες τους π.χ. Κρητικοί, Δωδεκανήσιοι, Νησιώτες κ. ά. Έτσι άρχισε -μετά την στέρηση τής έλευθερίας και ό υποοιδασμός τής ποιότητας ζωής με την παρατηρούμενη σταδιακά έλλειψη κυρίως των εισαγομένων παραδοσιακώς τροφίμων, διότι ό άγγλικός άποκλεισμός από θαλάσσης ήταν πλήρης. Έν τω μεταξύ τὰ στρατεύματα κατοχής άγοράζαν με πλασματικό χαρτονόμισμα (Κατοχικό μάρκο - Μεσογειακή λιρέτα) διάφορα είδη και επέτασαν για την τροφοδοσία των 200.000 στρατιωτικων τους τὰ άναγκαιούντα είδη διατροφής. Άκόμη, ή άνησυχία για τò μέλλον όδηγοΐσε έμπόρους στην άπόκρυψη των άποθεμάτων τους ενώ πολλούς πλουσίους και άλλους «προνοητικούς» στη σπουδή να άγοράζουν τρόφιμα περισσότερα -κατά πολυ- από τις άνάγκες τους.

Τò καλοκαίρι του 1941 ύπηρχαν άκόμη στην άγορά λαχανικά και φρούτα αλλά, τò ψωμί άρχισε στις πόλεις να σπανίζει. Τò λάδι άρχισαν να τò κρύβουν, ενώ όλες οι τιμές άνέβαιναν πολυ γρήγορα. Η έπιαιτιστική κατάσταση χειροτέρευε καθημερινά. Τρόφιμα από τò έξωτερικό λόγω του άγγλικού άποκλεισμού δέν μπορούσαν πλέον να εισαχθούν. Επίσης λόγω τής προσαρτη-

σεως της 'Ανατολ. Μακεδονίας και της Θράκης από τους Βουλγάρους αποκλειόταν ή μεταφορά των πλεονασμάτων από τις δύο εύφορότατες αυτές περιοχές στην υπόλοιπη Ελλάδα. Αυτά μεταφέρονταν μόνο στην Βουλγαρία. Και τα βάσανα του ελληνικού λαού συνεχίζονταν κατά παράβαση του Διεθνούς Δικαίου κατά το όποιο ο κατακτητής έχει υποχρέωση να φροντίσει για την επιβίωση του κατακτηθέντος.

Συνέπεια της κατακτήσεως ήταν η άνθηση του παρεμπορίου, ή μαύρη αγορά και ο πληθωρισμός. Νέες μορφές «συναλλαγών» εμφανίσθηκαν όπως ή ανταλλαγή προϊόντων π.χ. λάδι με αλεύρι ως και ή πώληση τιμαλφών, επίπλων, οικιακών σκευών, προικών κοριτσιών κ.λ.π. προς αγορά αγαθών. Οί έξοιμοι από την πόλη στην ύπαιθρο για αγορά στοιχειωδών τροφίμων και οί επισκέψεις σε συγγενείς στα χωριά ήταν μια προσωρινή ανακούφιση για τον υποσιτιζόμενο πληθυσμό ο οποίος διαρκώς έχανε βάρος κι έφτασε να ψάχνει στα σκουπίδια να βρει κάτι φαγώσιμο!

Και φθάνουμε στις αρχές του Φθινοπώρου 1941 όταν άρχισαν να σωριάζονται στο δρόμο -έξηντημένοι από την πείνα- άνθρωποι. Στην αρχή το πρωτόγνωρο αυτό φαινόμενο, συγκινοῦσε τους διερχομένους και έφθανε μέχρι τον Σταθμό Πρώτων Βοηθειών. Σε λίγο, θα εμφανισθούν στις γωνίες των δρόμων εκατοντάδες σκελετωμένων ανθρώπων ή και με οίδηματα, οί οποιοι συνήθως κατέληγαν. Τα αυτοκίνητα του Δήμου αναλάμβαναν την τυπική διαδικασία του νεκροτομείου και της ταφής ακόμη και σε ομαδικούς τάφους. Κι' αυτό όταν δεν παρουσιάζονταν συγγενείς να τους αναζητήσουν γιατί θα έχαναν το «δελτίο τροφίμων» του θανόντος! Και οί θάνατοι πολλαπλασιάσθηκαν όταν ήλθε ο βαρύτατος χειμώνας - τα «άκραία καιρικά φαινόμενα» που λέμε σήμερα- με την έλλειψη θερμάνσεως λόγω καυσίμων άφου και ο ήλεκτροφωτισμός ακόμη γινόταν με διακοπές λόγω έλλείψεως του παραδοσιακώς εισαγόμενου πετρελαίου.

'Αλλά ή κατάσταση θα ήταν κατά πολύ χειρότερη αν εγκαιρα δεν επενέβαινε ή Εκκλησία με τα συσσίτια της. Η 'Αρχιεπισκοπή 'Αθηνών και οί 'Ιεράρχες στάθηκαν τότε στο ύψος της αποστολής τους. Ήταν τότε που έμπνευσμένοι κληρικοί -πραγματικοί λευίτες- πήραν στα χέρια τους την κατάσταση και με τη βοήθεια του 'Ερυθρού Σταυρού, των Δήμων, ιδιωτικών φιλανθρωπικών οργανώσεων, έθελοντών κ. ά. οργανωναν και διένειμαν κάθε μεσημέρι ένα ζεστό φαγητό. Μέχρι τις αρχές του 1943 που βελτιώθηκε κάπως ή κατάσταση τα πάσης φύσεως συσσίτια έσωσαν από τον θάνατο εκατοντάδες χιλιάδες, συνανθρώπους μας. Κι εδώ πρέπει χάριν της έθνικης μνήμης να σταθοῦμε έστω και με δύο γραμμές στο έργο που προσέφερε στα μαῦρα εκείνα χρόνια ή 'Αδελφότης Θεολόγων ή «ΖΩΗ». Οί κληρικοί της στην 'Αθήνα - Πειραιά, την Θεσ/νίκη και σε όλόκληρη την Ελλάδα ήταν μπροστάρηδες σ' ένα τεραστίως εκτάσεως ανθρωπιστικό έργο. Και το παράδειγμα των κληρικών και λαϊκών της ΖΩΗΣ έμμήθησαν και τόσοι άλλοι, ώστε τελικά όλοι να «έκπαιδευθούν» για τα μεταπολεμικά προνοιακά έργα, των οποίων είχε πάντοτε και θα έχει ανάγκη ή κοινωνία μας.

***

Σήμερα όμως, μεγάλα έρωτήματα όρθώνονται: Γιατί φθάσαμε μέχρις εκεί; Μήπως με την πείνα οί κατακτητές έπεδίωκαν και την ψυχική ύποταγή του λαού; Και οί Σύμμαχοί μας, στο πλευρό των οποίων θυσιασθήκαμε γιατί δεν μās βοήθησαν; Οί απαντήσεις δεν είναι εύκολες!

Κατ' αρχήν πρέπει να ξεκαθαρισθεί ότι ή χώρα μας ήταν πάντοτε έλλειμματική σε πολλά είδη τροφίμων και κυρίως στο σιτάρι. Το 1938 π.χ. είχαμε εισαγάγει 475.000 τόννους σίτου, το 1939, 364.000 τόννους. Ένωρίς την άνοιξη του 1941, είχαμε αγοράσει 350.000 τόννους από την Αυστραλία. Αυτό το τελευταίο σιτάρι που έφθασε στην

Αίγυπτο δεσμεύθηκε από τους Άγγλους και έμελλε να αποτελέσει αντικείμενο προπαγάνδας των Άγγλων κατά των Γερμανών. Άλλα ή ιστορική αλήθεια επιβάλλει να αναφέρουμε ότι το σιτάρι αυτό -που πληρώθηκε από τον ιδρώτα και το αίμα του Έλληνικού λαού- επειδή δεν μπορούσε να μεταφερθεί εδώ λόγω του αποκλεισμού των Άγγλων, με συναίνεση της εξόριστης ελληνικής Κυβερνήσεως, έτέθη στη διάθεση της Άγγλικής Επιμελητείας Μέσης Ανατολής. Κάτι που άποσιώπησαν οι Άγγλοι για να μην «φέρουν σε άμχανία» την Ελληνική Κυβέρνηση και τον λαό που πεινούσε. Άλλωστε ή εξόριστη ελληνική Κυβέρνηση ήταν ουσιαστικά «δμηρος» των Άγγλων! Μόνον μία παραίτηση θα την δικαίωνε ιστορικά, για να δικαιολογηθεί μεταπολεμικά στον συνεχώς ύποσιτιζόμενο τότε λαό για την «δωρεά» του σιταριού.

Την ίδια περίοδο (11 - 7 - 1941) ή γνώμη του Άγγλικού ΥΠΕΞ για τó ελληνικό πρόβλημα -ζωής ή θανάτου- ήταν: Τó πρόβλημα είναι: «Πόσο αξίζει για μās ή καλή θέληση των Ελλήνων; Έχει μεγαλύτερη σημασία για μās ó στόλος τους, ή άποτελεσματικότητα της παθητικής τους αντίστασης και ή ένοπλη αντίσταση των έλευθέρων στρατευμάτων τους ώστε να διευκολύνουμε τον έφοδιασμό της Ελλάδας με σιτηρά ή θα ραίνει περισσότερο τó κέρδος που θα άποκομίσει ó έχθρος;

» Είναι σημαντικό να έχουμε ένα υγιή πληθυσμό 7 1/2 εκατομμύριων άγγλόφιλων Ελλήνων για να ένισχύσουμε την μεταπολεμική μας θέση στην Ανατολ. Μεσόγειο ή να άποδεχθούμε την μείωση του ελληνικού πληθυσμού από την πείνα, την καταστροφή της υγείας του -κυρίως των παιδιών- καθώς και την μεταστροφή των διαθέσεών του σε βίαια αντιβρετανικές; Πρέπει να ζυγισθούν πολύ άποφασιστικά τὰ υπέρ και τὰ κατά πριν έγκαταλείψουμε την Ελλάδα στη λιμοκτονία. Επίσης πρέπει να λάβουμε υπόψη ότι οι Έλληνες δεν θα λιμοκτονήσουν σιωπηλά. Επί πλέον θα πρέπει να

ύπολογίσουμε τον αντίκτυπο στην κοινή γνώμη των ΗΠΑ». Έδώ, τί να θαυμάσει κανείς; Τόν κυνισμό ή τόν ρεαλισμό του Άγγλικού Έπουργείου Έξωτερικών;

Τόν Δεκέμβριο του 1941 τó Άμερικανικό Έπουργ. Έξωτερικών είδοποιεί τους Άγγλους ότι «ένα από τὰ κυριότερα έπιχειρήματα των Γερμανών στον Έλληνικό λαό είναι ότι ή Άγγλική Κυβέρνηση έμποδίζει να μεταφερθεί τó άυστραλιανό σιτάρι στην Ελλάδα».

Με την έπιδείνωση της καταστάσεως οι Έταλοι και οι Γερμανοί άποφασίζουν να φέρουν 150.000 τόννους σιτάρι μέχρι την συγκομιδή του 1942, αλλά τελικώς φέρουν τόν Αύγουστο του 1941 μόνο 20.000 τόννους.

Τότε οι Γερμανοί άποστασιοποιούνται και από τους Έταλους. «Η Γερμανία δεν έπαμίζεται καμμία εϋθύνη για όλο τó ελληνικό έδαφος που είναι ή θα είναι στην κατοχή των ιταλικών στρατευμάτων». Έτσι ή εϋθύνη για την πείνα στην Αθήνα - Πειραιά έπεφτε πάνω στην Έταλία διότι κατά τους Γερμανούς, ή Έταλία εκεί «άσκοϋσε έξουσία» και σύμφωνα με τó Διεθνές Δίκαιο είχε την εϋθύνη για τόν έπισιτισμό των Ελλήνων.

Η κατάσταση στην Ελλάδα όλονέν χειροτέρευε και ó Άντιπρόεδρος της Έξορίστου Ελληνικής Κυβερνήσεως διαπίστωνε ότι ó κατακτητής στερούσε τροφίμων τόν ελληνικό πληθυσμό «συστηματικώς προς έπιστημονική έξόντωση της φυλής μας» και ότι ήταν «ανάγκη μεταφοράς όσον είναι δυνατόν μεγαλύτερου άριθμού παιδιών άπόρων τάξεων εις Ανατολήν και εις γειτονικάς χώρας προς άποφυγήν άποδεκατισμού της νέας γενεάς!» Η ελληνική Κυβέρνηση αναγκάσθηκε τόν Νοέμβριο του 1941 να έπισημάνει στους Άγγλους ότι ή πείνα έμποδίζει την όργάνωση άντιστάσεως κατά των κατακτητών. Την ίδια περίοδο, Έλληνες ναυτικοί ύπηρετούντες σε έπιταγμένα από τους Άγγλους πλοία, έπαναστατούν, γιατί «δέν ήθελαν πια να ύπηρετούν την

Ἄγγλια ὅταν οἱ οἰκογένειές τους συνεχίζουν νὰ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα». Στὴν Ἄγγλια πλέον ὑπάρχει διχογνωμία ὡς πρὸς τὴν ἄρση τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς χώρας μας. Οἱ «σκληροί» τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν ἐλπίζουν ὅτι ἡ πείνα θὰ φέρει ἀναταραχὴ στὰ κατεχόμενα εὐρωπαϊκὰ ἐδάφη ἄρα καὶ τὴν ποθοῦμενη ἀντίσταση. Ὁ Ὑπουργός τους ὅμως ἔχει προβληματισθεῖ μὲ τὴν ἐμμονὴ στὸν ἀποκλεισμὸ τῆς χώρας μας φοβούμενος ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ συνεχίσουν ἀναμφίβολα νὰ μισοῦν τοὺς Γερμανοὺς ἀλλὰ θὰ μισήσουν ἐξίσου καὶ τοὺς Ἄγγλους. «Αὐτὸ θὰ μᾶς δημιουργήσει πολὺ μεγάλες δυσχέρειες τόσο στὴν περίπτωση μελλοντικῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων στὴν Ἑλλάδα ὅσον καὶ μετὰ τὸν πόλεμο». Τελικὰ στὶς 17-1-42 οἱ Ἄγγλοι, σταματοῦν τὸν ἀποκλεισμὸ καὶ ἓνα φορτίο 8.000 τόννων σιτηρῶν ἀπὸ τὴν Μέση Ἀνατολὴ φθάνει στὸν Πειραιᾶ. Γιὰ νὰ ὑποβαθμίσουν ὅμως τὴν ἀγγλικὴ «χειρονομία» οἱ Γερμανοὶ «ἐξεγείρονται» γιὰ τὴν ὑποκριτικὴ χειρονομία τῶν 8.000 τόννων ὅταν οἱ ἴδιοι οἱ Ἄγγλοι πρὶν ἓνα χρόνο ἐμπόδιζαν φορτίο 70.000 τόννων σιτηρῶν ποῦ εἶχε πληρώσει ἡ Ἑλλάδα νὰ ἔλθει στὸν προορισμὸ του! Καὶ ἴσως νὰ μὴν εἶχαν ἄδικο ὅταν σ' αὐτὸ τὸ διάστημα πέθαναν χιλιάδες ἄτομα (ἡλικιωμένοι, παιδιὰ, ἄτομα μὲ βεβαρῶμένο ἰατρικὸ ἱστορικὸ κ.λ.π.), καὶ τὸ ἀγορασμένο ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα σιτᾶρι τῶν 350.000 τόννων ἦταν στὰ χέρια τῆς Ἀγγλικῆς Ἐπιμελητείας μὲ τὴν «συναίνεση» τῆς αἰχμαλώτου τῶν Ἀγγλων ἐλληνικῆς κυβερνήσεως.

***

Ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ἔχει σχέση μὲ πολλοὺς παράγοντες. Κατ' ἀρχὴν οἱ Ἄγγλοι πῆραν διαβεβαίωση τῶν Γερμανῶν ὅτι δὲν θὰ κατὰσχουν τὰ εἰσαχθησόμενα φορτία. Ἐπειτα ἦταν ἡ πίεση τῆς κοινῆς γνώμης στὴν Ἀμερικὴ -ποῦ ἀφυπνίσθηκε ἀπὸ τὸ ἐλληνοαμερικανικὸ «λόμπυ»- τὸ ὁποῖο μετὰ τὴν ἐποποῖα τοῦ 1940, εἶχε πλέον μεγάλη βαρῦτητα στὰ κέντρα λήψεως

ἀποφάσεων. Ἀκόμη ἡ στάση αὐτὴ τῆς Ἀγγλίας ἔφερε ἀπογοήτευση καὶ πικρία στὴν Τουρκία. Οἱ Ἄγγλοι φοβήθηκαν τότε ὅτι βλέποντας οἱ Τούρκοι τὴν ἐγκατάλειψη τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Συμμάχους, στὴν περίπτωσι γερμανικῆς εἰσβολῆς στὴν Τουρκία ἦταν ἐνδεχόμενο ἡ Τουρκία ἀντὶ νὰ ἀκολουθήσει τὸ ἐλληνικὸ παράδειγμα τῆς ὑπερασπίσεως τοῦ πατρίου ἐδάφους νὰ συνθηκολογήσει ἀμαχητῖ.

Εἰς τὰ ἀνατριχιαστικῶς παράδοξα τῆς τραγωδίας ἐκείνης ὑπάρχει καὶ μία ἀναφορὰ γνωστῶν προσωπικοτήτων τῆς κατοχικῆς Ἀθῆνας -ποῦ «ἐκπροσωποῦσαν» καὶ 2500 Ἀξιωματικούς- ὅπως ἔγραφε, μὲ τὴν ὁποία ζητοῦσε ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους ὄχι μόνον νὰ βομβαρδίσουν τὴν Ἀθήνα «γιὰ νὰ διατηρηθεῖ τὸ ἠθικὸ τοῦ λαοῦ» ἀλλὰ νὰ μὴν στείλουν οὔτε σπυρὶ σιτᾶρι γιὰ τὸ πάρον οἱ Γερμανοὶ! Ἔτσι δικαίωνονται καὶ οἱ Ἄγγλοι ποῦ διατηροῦσαν τὸν ἀποκλεισμὸ. Καὶ τὰ ραδιόφωνα τοῦ Λονδίνου καὶ τοῦ Βερολίνου συνέχισαν νὰ ἀλληλοκατηγοροῦνται γιὰ τὰ αἷτια τῆς μεγάλης πείνας.

Κατὰ τὴν περίοδο τῆς πείνας ἐπῆλθε οὐσιαστικὴ ἐλληνοαμερικανικὴ προσέγγιση ποῦ προδιέθετε καὶ γιὰ τὴν ἀντικατάσταση τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν Ἀμερικανικὴ προσασία τὸ 1947. Τὸ καλοκαίρι τοῦ 1942 ἄρχισαν νὰ ἔρχονται μὲσω Τουρκίας φορτία κυρίως ὀσπρίων, τὰ ὁποῖα πλήρωνε τὸ Ἀμερικανικὸ Ταμεῖο Ἑλληνικῆς Πολεμικῆς Περιθάλψεως τοῦ ὁποίου προήδρευε ὁ ἐλληνικῆς καταγωγῆς ἐπιχειρηματίας Σπύρος Σκούρας. Βέβαια ἡ ἐξόριστη ἐλληνικὴ κυβέρνησι μὲσω τοῦ Β. Β. C. πληροφοροῦσε τὸν ἐλληνικὸ λαὸ ὅτι τὰ τρόφιμα ποῦ ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Τουρκία ἀγοράζονταν ἀπὸ αὐτὴν καὶ οὐδὲν ἀνέφερε γιὰ τὶς ἀγορές, μὲ χρήματα ποῦ συνέλεγε τὸ προαναφερθὲν Ταμεῖο καὶ οἱ ἄλλες ὀργανώσεις, ἀπὸ τὸν συγκινημένο γιὰ τὴν ἐλληνικὴ τραγωδίαν, Ἀμερικανικὸ λαὸ.

Ἐνα ταξίδι τοῦ Βασιλέα ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο στὴν Ἀγγλία -μέσω Ἀμερικῆς(!)- ἔδωσε τὴν δυνατότητα ἐπαφῶν στὴν Ἀμερικὴ

(10-6 – 17-7-1942) που κατέληξαν στην υπογραφή μιᾶς Συμφωνίας Μισθωτικού Δανείου για ἀποστολή στην Ἑλλάδα μηνιαίως 3.000 τόννων ὀσπρίων, γάλακτος καὶ φαρμάκων, που θὰ φορτώνονταν στο Μόντρεαλ. Τὰ τρόφιμα αὐτὰ τελικὰ χαρίσθηκαν στην Ἑλλάδα. Συγχρόνως καὶ ἡ Καναδικὴ Κυβέρνηση προσέφερε 165.000 τόννους σιταριοῦ, πληρώνοντας καὶ τὰ ναῦλα τῶν ὀκτῶ Σουηδικῶν πλοίων που τὸ μετέφεραν.

Θὰ πρέπει ἐδῶ νὰ σημειωθεῖ καὶ νὰ ἐξαρθεῖ ἡ δράση τῆς μικτῆς ἐπιτροπῆς (ἐπτὰ Σουηδοὶ καὶ ἰσάριθμοι Ἑλβετοὶ καὶ δύο διπλωμάτες) που ἔδρευε στην Ἀθήνα. Ἡ Ἐπιτροπὴ παρακολουθοῦσε τὴν ἐφαρμογὴ ἀπὸ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1942 καὶ ἔπειτα τῆς Συμφωνίας μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων γιὰ τὸν ἐπιτσιτισμὸ τῆς χώρας μας.

***

Ἄλλὰ ἡ πεῖνα ἐκτὸς ἀπὸ τὸ καταστρεπτικὸ πέρασμά της στὸν ἑλληνικὸ λαό, ἐγίνε αἰτία γιὰ μιὰ προσέγγιση τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν Τουρκία. Εἶχε προηγηθεῖ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1941 ἡ πρόταση τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὴν Τουρκία νὰ καταλάβει τὰ νησιά τοῦ Ἀνατολ. Αἰγαίου γιὰ νὰ μὴν τὰ καταλάβουν οἱ Γερμανοὶ! Ἡ Τουρκία ζήτησε τότε τὴν συγκατάθεση τῆς Γερμανίας ἢ ὁποία ὅμως δὲν τῆς δόθηκε. Ἄλλὰ καὶ ὅταν οἱ Γερμανοὶ κατέλαβαν τὰ νησιά πάλι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἐφοβεῖτο μήπως παραχωρηθοῦν στην Τουρκία ὡς δέλεαρ γιὰ τὴν ἐξοδὸ στὸν πόλεμο στο πλευρὸ τοῦ Ἄξονα! Ἀκόμη ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, ὅταν ἄρχισε μιὰ ἐκστρατεία ὁ τουρκικὸς τύπος -με ἐπικεφαλῆς τὴν «Τζουμουριέτ»- γιὰ ἀνθρωπιστικὴ βοήθεια πρὸς τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἤθελε ἓνα γειτονικὸ κράτος νὰ παίξει ρόλο «σωτήρος» στὰ ἑλληνικὰ ἐδάφη! Ἐν τούτοις ὁ τουρκικὸς τύπος ξύπνησε τὴν ἀλληλεγγύη τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ. Οἱ Τοῦρκοι δημοσιογράφοι, οἱ γιατροί, οἱ δικηγόροι καὶ οἱ ὑπάλληλοι τῶν Μουσείων στέλνουν δέματα μετὰ τρόφιμα στοὺς Ἕλληνες συναδέλφους

τους. Ἦταν κάτι μικρὸ μὲν ἀλλὰ σημαντικὸ γιὰτὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση στην Τουρκία δὲν ἦταν καλὴ. Καὶ τὸ μισθωμένο ἀπὸ τὸν Διεθνή Ἐρυθρὸ Σταυρὸ, μικρὸ φορτηγὸ τὸ θρυλικὸ «Κουρτουλοῦς» ἔκανε πέντε ταξείδια στην Ἑλλάδα μετὰ τρόφιμα που ἀνακούφισαν τὸν πληθυσμὸ. Καὶ ὅταν τὸ «Κουρτουλοῦς» κατὰ τὸ 6^ο ταξείδι του δυθίστηκε, ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ καθόλου γνωστὸ σήμερα «Ντουμπλουπινάρ».

Ὅμως προϊόντος τοῦ χρόνου ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση στην Τουρκία χειροτέρευε καθ' ὅλο τὸ 1942 καὶ ἡ Κυβέρνηση ἀπαγόρευσε τὴν ἐξαγωγή ὀσπρίων καὶ πατατῶν. Ἡ καθημερινὴ μερίδα ἄρτου ἦταν μόνο 150 γραμμάρια, ἐνῶ στην Ἑλλάδα ἦταν 222 γραμ. (70 δράμια)! Ὅταν δὲ ὁ ἐκπρόσωπος τῆς Τουρκικῆς Ἡμισελήνου (Τουρκικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρός;) ἐπέστρεψε μετὰ τὸ «Ντουμπλουπινάρ» ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ δήλωσε ὅτι ἡ ἐπιτσιτιστικὴ κατάσταση στην Ἑλλάδα εἶχε βελτιωθεῖ αἰσθητὰ οἱ Τοῦρκοι ἄρχισαν νὰ ζηλεύουν τὴν Ἑλλάδα, διότι οἱ «Ἕλληνες ἐτρέφοντο καλύτερα ἀπὸ τοὺς Τούρκους! Καὶ τότε ἀπαγορεύθηκε ἡ ἐξαγωγή ὀσπρίων καὶ στην Ἑλλάδα. Οἱ Ἄγγλοι παρενέβησαν γιὰ νὰ συνεχισθοῦν οἱ ἐξαγωγὲς ἀλλ' εἰς μάτην. Δὲν παρενέβησαν ὅμως οἱ Ἀμερικανοὶ γιὰτὶ ἐφρόνουν ὅτι οἱ Τουρκικὲς ἀρχὲς ὑπῆρξαν πολὺ γενναῖο-δωρες πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ οἱ Τοῦρκοι στεροῦνται ὀσπρίων γιὰ τὶς δικῆς τους ἀνάγκες. Τὴν ἴδια περίοδο οἱ Τοῦρκοι ζητοῦσαν ἀπεγνωσμένα 15.000 τόννους σιταριοῦ ἀπὸ τὴν Ἀγγλία, τὴν Ἀμερική. Ἐνα αἴτημα που δὲν ἦταν δυνατόν νὰ ικανοποιηθεῖ. Ἐν τούτοις οἱ Τοῦρκοι προέβαλαν τὴν ἔνσταση ὅτι οἱ Ἕλληνες παραλαμβάνουν 15.000 τόννους σιταριοῦ μηνιαίως ἀπὸ τὸν Καναδᾶ. Ἡ ραγδαία πτώση τοῦ βιοτικοῦ ἐπιπέδου τοῦ τουρκικοῦ λαοῦ καὶ ἡ εἶδηση ὅτι οἱ Ἕλληνες καὶ μετὰ τὴν «τουρκικὴ βοήθεια» ἄρχισαν νὰ ξεπερνοῦν τὸν λιμὸ, ξαναζωντάνεψε τὶς φυλετικὲς προκαταλήψεις ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων. Δὲν ξέφυγαν ἀπὸ τὴν τουρκικὴ ὀργή -ὡς ἐμπορευόμενοι- οἱ

Έβραϊοι και οι Άρμένιοι, διότι εκμεταλλεύθηκαν την πολεμική κατάσταση και κέρδιζαν από την μαύρη αγορά. Και στις 11/11/1942 θεσπίστηκε ο νόμος έκτάκτου φορολογίας της περιουσίας (Βαρλικ Βεργκισί). Τότε για να πληρωθούν οι μεγάλοι φόροι που επέβλήθησαν, οι κερδοσκόποι πωλούσαν τα αποθέματα των κρυμμένων έμπορευμάτων. Η εφαρμογή του νόμου ήταν αίματηρή από πάσης πλευράς για τους ρωμηούς της Πόλης και της Μ. Ασίας διότι συνοδεύτηκε και με φυλακίσεις, εξορίες, δήμευσεις περιουσιών.

Άλλα οι Ιταλοί, οι συνυπεύθυνοι μαζί με τους Γερμανούς και τους Βουλγάρους για το κατάντημα της μικρής, έντιμης και ανυπεράσπιστης αυτής χώρας άρχισαν να ζηλεύουν τους Έλληνες που έτύγγαναν πλέον διεθνούς βοήθειας. Όταν π.χ. τον Ιούλιο του 1942 στην διανομή βοήθειας εκ γαλακτοκομικών προϊόντων ο Δ.Ε.Σ. έδωσε το 40% στους Έλληνες, έναντι του 60% που πήραν -όλοι μαζί- Γάλλοι, Βέλγοι, Γιουγκοσλάβοι, Φιλανδοί και Ιταλοί, οι τελευταίοι έναντιώθηκαν. Έβλεπαν, βέβαια, ότι ή νίκη του Άξονα άργοüse, ότι ή οικονομική τους κατάσταση χειρότερη και έποφθαλμιούσαν και την ενίσχυση σε τρόφιμα που έπαιρναν τα θύματά τους.

Μικρό μέν, αλλά άσχημο, ρόλο στον έφοδιασμό, της χώρας που πεινούσε, έπαιξαν οι παροδικές διαφωνίες μεταξύ των θυτών μας Γερμανών και Ιταλών αλλά και των συμμάχων μας Άγγλων και Αμερικανών και δυστυχώς και μεταξύ των ουδετέρων Έλβετών και Σουηδών. Οι τελευταίοι διεκδικούν για λογαριασμό τους το προβάδισμα για την φιλανθρωπική προσφορά.

Βέβαια, οι Σουηδοί είχαν υπέρ αυτών και την διάθεση σουηδικών πλοίων για την μεταφορά της βοήθειας.

***

Παρά την βοήθεια που άρχισε να έρχεται από τα μέσα του 1942 τα θύματα της πείνας υπερέβησαν τις 300.000 όταν όλες οι απώλειες της χώρας κατά την περίοδο της κατοχής ήσαν 600.000 άτομα επί πληθυσμού 7.350.000 κατά την απογραφή του 1940. Τόν ακριβή αριθμό των άθων θυμάτων μόνον ο Θεός γνωρίζει! Η πείνα της κατοχής και κυρίως κατά την περίοδο 1941 - 42 υπήρξε ένα διεθνές έγκλημα με συννόχους τους έχθρους μας αλλά και τους συμμάχους μας. Είναι μία μαύρη και συγκλονιστική περίοδος της εθνικής μας ιστορίας αλλά μη έπαρκώς μελετημένης κυρίως μέσα από τα αρχεία των ξένων Υπηρεσιών. Δυστυχώς και τα έπακολουθήσαντα μετά το 1945 έσωτερικά γεγονότα, προσπέρασαν κι αυτή την τραγική περίοδο σε σημείο που οι νεώτερες γενιές ελάχιστα να γνωρίζουν ενώ πολλά νέα παιδιά θεωρούν υπερβολικές τις σχετικές διηγήσεις. Και οι θύτες και οι σύμμαχοι αποποιούνται των ευθυνών τους αναθέτοντας στην παραπληροφόρηση να καλύψει τις ευθύνες τους. Οι Ιταλοί όμως θα έπρεπε να ήσαν ιδιαίτερα προσεκτικοί σ' αυτά που γράφουν, όταν γνωρίζουν ότι μετά τον Σεπτέμβριο του 1943, όταν συνθηκολόγησαν με τους Συμμάχους, ο έλληνικός λαός τους έκρυψε από τους Γερμανούς, τους περιέθαλψε δείχνοντας ακόμη μιá φορά τα φιλάνθρωπα αισθήματά του, την ανεξικακία και τόν σεβασμό προς τόν ήττημένο.

Γ. Α. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

ΤΟ ΕΠΟΣ ΤΟΥ ΣΑΡΑΝΤΑ ΣΤΗΝ ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΜΠΟΛΕΤΣΗ

1. *Ελληνικός Θρίαμβος*

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1946, τὸ κύριο ἄρθρο τῶν Ἀκτίνων, ποὺ ὑπέγραψε ὁ Π. Μελίτης¹, ἔκλεινε μὲ τὴν ὑπογράμμιση, ὅτι «στὶς 28 Ὀκτωβρίου 1940 ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶπε τὸ θρυλικὸ ἐκεῖνο «ὄχι» στὸν κατακτητὴ, καὶ τὸ εἶπε μὲ ὅλη του τὴν ψυχὴ, μὲ ὅλη του τὴ δύναμη, ἔτοιμος γιὰ κάθε θυσία». Τὴν ἴδια ἀποψη εἶχε διατυπώσει καὶ ὁ καθηγητὴς - ἀκαδημαϊκὸς Γεώργιος Μπαλῆς: «Ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἀρχίζει ἡ ἀπογείωσις τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς διὰ νὰ μεταρσιωθῇ αὐτὴ -καὶ μαζί της καὶ τὸ ἔθνος- εἰς ἀφθαστὰ ὕψη δόξης καὶ ἡρωισμού»². Ὁ Κωνσταντῖνος Ἄμαντος πάει πρὸ μακριά, παραλληλίζει τὴ μάχη τῆς Πίνδου μὲ τὴ μάχη τοῦ Μαραθῶνα.

Τὶς θέσεις αὐτὲς εἶχαν διατυπώσει καὶ ἐξέχουσες προσωπικότητες ξένων κρατῶν. Ὁ Λόρδος Χάλιφαξ εἶχε πει στὴ Βουλὴ τῶν Λόρδων: «Οὐδέποτε εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς τῆς ὀνομα τῆς Ἑλλάδος ἐστάθη τόσο ὑψηλὰ ἢ τὸ ὄνομα τῆς Ἰταλίας τόσο ἁμηλὰ». Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα εἶχε γράψει ὁ ξένος Τύπος γιὰ τὸν μεγάλο ἐκεῖνο ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος. Τὸν παρομοίαζε μ' ἐκεῖνον τοῦ Λεωνίδα στὶς Θερμοπύλες. Τὸ Νταίιλυ Ἐξπρὲς ἔγραφε: «Ὁ ἑλληνικὸς θρίαμβος ἀποδεικνύει ὅτι ἡ χώρα αὐτὴ ἔχουσα ἰσχυρὸν τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς καὶ μὴ ἔχουσα προδότας δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ θαύματα».

Εἶναι, ἐπίσης, χαρακτηριστικὰ τὰ ὅσα ἔγραψε ὁ Γεώργιος Α. Βλάχος, ὁ γνωστὸς Γ. Α. Β. τῆς *Καθημερινῆς*: «Ἡ 28ῃ Ὀκτω-

βρίου τοῦ 1940 εἶναι καὶ θὰ εἶναι ἡ μεγαλύτερη ἡμέρα τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ὅλοι αἱ ἄλλαι ἡμέραι τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας εἶχον ἡρωϊσμούς, θάρρος καὶ λογικὴν. Λογικὴν αὐτὴ ἡμέρα δὲν εἶχε. Ὅταν ἀντήχησαν τὸ πρῶτ' αἱ σειρήνες, οἱ Ἕλληνες ὄλοι ἐπίστευσαν θαυμάσια ὅτι ἐκαλοῦντο νὰ ἀποθάνουν. Καὶ δὲν εἴμεθα ὄλοι μέχρι τῆς παραμονῆς τῆς ἡμέρας αὐτῆς οὔτε ἥρωες, οὔτε φανατικοὶ πατριῶται. Μέτριοι ἄνθρωποι, φρόνιμοι, τῆς φιλίας καὶ τῆς δουλειᾶς (...). Καὶ παρουσιάσθη ὁ ἔρανος τοῦ αἵματος, τὸ ἀξέχαστο ἐκεῖνο πρῶτ'. Καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀμέσως χωρὶς λογαριασμούς, χωρὶς σκέψιν, ἀνοῖξε ὅλες τὶς φλέβες τῆς. Ἦταν ἀγὼν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. Αὐτὴν ἠγάπησαν ἔξαφνα, μὲ ὄργην καὶ μὲ πάθος, ἀριστεροὶ καὶ δεξιοί, ἄστοι καὶ κομμουνισταί, ἐθνικόφρονες καὶ ἀναρχικοί: τὴν ΕΛΛΑΔΑ»³.

2. *Ὁ Ποιητὴς τοῦ Ἐπους.*

Ἐκεῖνος ποὺ ἔμνησε μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του τὸ Μεγάλον Ἐπος ἦταν ὁ ποιητὴς Στέφανος Μπόλετσης στὴ «Ραψωδία 1940 - 1946», ποὺ πρωτοκυκλοφόρησε τὸ 1946 ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις «Ἡ Δαμασκός». Ἐκείνη ἡ Ραψωδία εἶναι «θυμῶν ὀρχήστρα καὶ προπάντων ὀρχήστρα γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Οἰκουμένη»⁴.

Ὁ ποιητὴς ξεκινᾷ μὲ τὰ *μαῦρα νέφη* ποὺ ἐμφανίζονται στὸν οὐρανὸ τῆς Πατρίδας ὡς προανάκρουσμα τοῦ πολέμου:

«Γιγάντια μαῦρα νέφη σκέπασαν τὸν ἥλιο. Κι ἡ γελαστὴ Πατρίδα πῆρε ὄψη σκυθρωπῆ. Βουές, ἀντίβουα καὶ ἀχοί. Ὁ μουγκρὸς τοῦ ἀπερχόμενου κεραννοῦ δονεῖ τὴ

γῆ καὶ τὸν ἀέρα, τὰ δέντρα ἀνησυχοῦν καὶ τὰ πουλιὰ φτερίζουν πέρα».

Ὡστόσο δὲν ἦταν ἡ πρώτη φορά πού τῆ γελαστή Πατρίδα σκέπαζαν τὰ νέφη τοῦ πολέμου. Κι ἄλλοτε, ἀπ' τὰ παλιὰ τὰ χρόνια:

Στὴ γελαστή Πατρίδα
πέρασαν στρατοί,
μ' ἀέρων οὐρλιαχτὰ πέρασαν
κι ἀνέμου ὄρη...

Πρὶν 1770 τόσα χρόνια, ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ Σαράντα, στὰ ἐνδοξα ἡπειρωτικὰ βουνά, ὁ Αἰμίλιος Παῦλος ἐρήμωσε τὴν Ἡπειρο, κατὰστρεψε 70 συνοικισμούς κι ἔσυρε δούλους στὰ σκλαβοπάζαρα 150.000 Ἡπειρώτες. Ἦταν τότε πού οἱ Ρωμαῖοι καταλύσανε τὸ βασίλειο τῆς Μακεδονίας μὲ τὴ νίκη τους στὶς Κυνὲς Κεφαλές, τὸ 197 π.Χ., καὶ ὑποδούλωσαν τὴν Ἑλλάδα.

Μήπως ἐκείνη τῆ «δόξα» ζήλεψε ὁ Μουσολίνι καὶ θέλησε νὰ κατακτήσει τὴν Ἑλλάδα στέλνοντας ἐκεῖνο τὸ ἰταμὸ τελεσίγραφο, ἀφοῦ προηγουμένως εἶχε ὑπολατορπιλίσει τὸ πολεμικὸ μας «Ἑλλη» στὸ λιμάνι τῆς Τήνου, ὅπου βρισκόταν σημαιοστολισμένο ν' ἀποδώσει τιμὲς στὴν Παναγία τοῦ Δεκαπενταυγουόστου; Ὡστόσο ἡ ὕβρις χαλύδωσε τὴν ἐλληνικὴ ψυχὴ ἀντὶ νὰ τὴν κάμψει. Ποτὲ ἡ ὕβρις δὲν θγαίνει νικητῆς. Στὸ τέλος πάντα νικιέται. Εἶναι χαρακτηριστικοὶ οἱ στίχοι τοῦ Ἀγγελοῦ Σικελιανοῦ:

*Παρθένα Μάννα, τὸ πικρὸ ποτῆρι
ὡς τὴν στερονὴ τόπιαμε στάλα δράμι
ἐκεῖ, πού τὰ ἴδια ἀπλάχνα σου ξεσκί-
ζουν.*

*Στὸ ναὸ σου, ὄλος νὰ μῆ ὁ στρατὸς σου,
κάμε...*

Μπορεῖ νὰ πέρασαν ἀπὸ τὴ «γελαστή Πατρίδα», ὅπως λέει ὁ Μπολέτσης, «*Στρατοὶ πού ἀνθῆ ἔγερναν στὸ πέρασμά τους, στρατοὶ πού ἀφήναν πίσω τους μύριους θανάτους*», ὅμως τὴν ἐλληνικὴ ψυχὴ, τὴν ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν δουλώσουν, δὲν μπόρεσαν νὰ τὴν σκοτώσουν.

Πάντοτε ἡ Ἑλλάδα ἀπαντοῦσε στὶς προκλήσεις μὲ τὸ «*Μολὼν Λαβέ*». Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀπάντηση τὸ 491 π.Χ. στοὺς κήρυκες τοῦ Δαρείου πού ζήτησαν, γιὰ λογαριασμὸ τοῦ ἀφέντη τους, «γῆν καὶ ὕδωρ», γιὰ σημάδι ὑποταγῆς. Αὐτὴ ἦταν ἡ ἀπάντηση τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, στὶς 28 Μαΐου 1453 στὸ Μωάμεθ: «Τὸ δὲ τὴν Πόλιν σοι δοῦναι οὐτ' ἐμὸν ἐστίν, οὔτε ἄλλου τῶν κατοικούντων ἐν ταύτῃ. Κοινῇ γὰρ γνώμῃ πάντες αὐτοπροαιρέτως ἀποθανούμεθα καὶ οὐ φεισόμεθα τῆς ζωῆς ἡμῶν». Ἡ ἴδια ἀπάντηση τοῦ Μάρκου Μπότσαρη τὸ Σεπτέμβρη τοῦ 1822 στὸν Ὁμέρ Βρυώνη, «ἂν θέλης τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρης». «OXI», ἦταν τὸ νέο «*Μολὼν Λαβέ*» στὸν ἀχαλίνωτο ἱμπεριαλισμὸ τοῦ γραφικοῦ φασίστα Μουσολίνι καὶ τοῦ σχιζοφρενῆ Χίτλερ.

Ἔτσι! Τοῦτα τὰ χόματα εἶν' ἐλληνικά, κανεὶς δὲν θὰ τὰ πάρει: «*Εἶναι δική μας ἡ ἐλῆ καὶ τὰ βουνὰ καὶ τὰ πελάγη*». Βροντοφωνεῖ ὁ Μπολέτσης. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς ἐπιβάλλει «τὴν εἰρήνην τοῦ τάφου», ὅπως εἶχε κάποτε ἀπλώσει στὸν κόσμον ἡ PAX ROMANA. Γιατὶ «*Τὴν πρώτη ἡλιολάμπουσα μέρα στὴν Ἑλλάδα τὴν ἔδωσε ὁ Θεός*». Μόνο «ἡ ἐρήμωσις, ἡ ὀλιγανθρωπία» κατάφερε κάποτε νὰ τὴν ὑποδουλώσει στοὺς Ρωμαίους. Καὶ τότε ἦρθε ἡ πνευματικὴ παρακμῆ, «διότι ἔλειψαν τὰ βιολογικὰ ἀνώτερα στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ» παρατηρεῖ ὁ Κωνσταντίνος Ἀμαντὸς⁵.

3. Ἡ Ραψωδία τοῦ OXI

Ὁ Μπολέτσης χωρίζει τὴ *Ραψωδία* του σὲ ἕξι μέρη: 1) «Προανάκρουσμα», εἶναι καὶ ἡ εἰσαγωγὴ στὴν ὅλη ποιητικὴ σύνθεση, 2) «Πρῶτη Σφραγίδα» μὲ ἀναφορὰ καὶ παράθεση ἀντίστοιχου χωρίου ἀπὸ τὴν Ἀποκάλυψη (στ, 2), 3) «Δεύτερη Σφραγίδα», πού ἀναφέρεται στὴ γερμανικὴ ἐπίθεση καὶ τὴ μάχη τῆς Κρήτης, 4) «Τρίτη καὶ Τέταρτη Σφραγίδα», ὅπου μιλάει γιὰ τὶς μαῦρες ὥρες τῆς Κατοχῆς, τὰ μεγάλα ἐρωτηματικὰ τῶν «ἠττημένων», τοὺς διωγμούς, τὶς προδοσίαις, 5) «Ἡ Πείνα», μὲ τοὺς ἐμπόρους τοῦ

θανάτου αλλά και τους *ἀχθοφόρους τῆς Ἀγάπης*, τὴν ἐθνικὴ ἀντίσταση καὶ τὶς σκιᾶς τῶν νεκρῶν Γερμανῶν ποὺ σκοτώθηκαν γιὰ μαῦρες χίμαιρες καὶ ὄνειρα θανάτου, κι 6) «Ἡ Διεθνῆς τῆς Ἀγάπης» μὲ τὸ τραγούδι τῆς μετάνοιας, τῆς αὐτογνωσίας καὶ τῆς ἐπιστροφῆς σὲ μιὰ νέα ζωὴ. Στὴ δευτέρη ἔκδοση τῆς *Ραψωδίας* (1989), ποὺ πραγματοποιήθηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ, προστέθηκε ὡς 7ο μέρος τὸ ποίημα «Βροντοῦν τῆς Πίνδου οἱ κορφές», ποὺ ὁ Μπολέτσης εἶχε δημοσιεύσει στὸ περιοδικὸ «Ἀκτίνες» τὸ Νοέμβρη τοῦ 1948.

Ἄς παρακολουθήσουμε κάπως ἀναλυτικότερα τὰ ἔξι μέρη τῆς *Ραψωδίας*. Στὴν πρώτη σφαργίδα, ὅπως εἶπαμε, ὁ Μπολέτσης ἀναφέρεται στὸ ΟΧΙ, τὸ σημερινὸ *Μολὼν Λαβέ* τοῦ ἑλληνισμοῦ. Εἶν' ἓνα ποίημα διθυραμβικὸ, βαθύτατα ἑλληνικὸ, μὲ αὐθεντικὴ καὶ γνήσια πνευματικὴ φόρτιση καὶ συναισθηματικὸ μεγαλεῖο. Ἐνα ποίημα ποὺ καθρεφτίζει στοὺς στίχους τοῦ τὴν ψυχὴ τῆς Ἑλλάδας καὶ τοὺς παλμούς της.

Αὐτὸ τὸ ΟΧΙ τὸ ἑλληνικὸ δὲν ἐμψυχώνει μόνον τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς Ἕλληνες, ἐμψυχώνει καὶ τοὺς κατατρομαγμένους τότε λαοὺς. «Πανικόβλητος ὁ κόσμος εἶχεν ἀπαλέσει τὴν πίστιν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν ἐλευθεριάν»⁶. Μόνον *ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ ἀπογειώνεται*. Καὶ ἀντιστέκεται στὸ ἀλυσόδεμα τοῦ ἐλεύθερου κόσμου.

Ἔτσι, «τὸ ΟΧΙ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου δὲν ἀνήκει μόνον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἔθνους, ἀλλ' ἰδίως καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν παγκόσμιον ἱστορίαν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα... τὸ φασιστικὸν τελεσίγραφον ἀπετέλε συμμαχικὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἄξονος καὶ δὴ ἐν συνεχείᾳ τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ διαρκοῦντος αὐτοῦ, ἐπομένως ὁ Ἴταλὸς δικτάτωρ μὲ τὸ τελεσίγραφον διεχειρίζετο συνεταιρικὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἄξονος, ἡ δὲ Ἑλλάς μὲ τὴν ἀρνητικὴν της ἀπάντησιν διεχειρίζετο οὐχὶ ὑπόθεσιν ἀποκλειστικῶς ἰδικὴν της, ἀλλ' ὅπως καὶ ἡ Μεγάλῃ Βρετανία ὑπόθεσιν κοινὴν ὄλων τῶν ἐλευθέρων λαῶν»⁷.

Οἱ Ἕλληνες ἀνεβαίνουν τὴν πῶ ψηλὴ *βίγλα τῆς ἱστορίας τους*⁸. Φουντώνει τ' ΟΧΙ καὶ θεριεύει. «*Πάει στὶς κορφές τῶν ἐλατιῶν, μπαίνει στὰ δάση / σ' ἀρχοντικά, σὲ φτωχικά, σ' ἀγρούς καὶ στάνες*». Ὁ Μπολέτσης κλείνει τὸ περίφημο ποίημά του «ΟΧΙ» μὲ τούτους τοὺς ἐξαιρετικοὺς στίχους: «*...κ' εἶδα ἀρχαγγέλους τιμωροὺς, ἀμούστακα παιδιὰ, / ρομφαῖες νὰ παίζουσι κι' ἀπαρτα κάστρα νὰ γκρεμοῦσι*». Τοῦτα τ' ἀμούστακα παιδιὰ γκρεμίζουν τὰ κάστρα τῆς ὕβρης καὶ τοῦ ἱμπεριαλισμοῦ. «Ἀπὸ τούτῃ τὴν κορυφογραμμὴ τῆς 28ης τοῦ Ὀχτώβρη, παρατηρεῖ ὁ Στρατὴς Μυριδιθῆλης, μποροῦμε ν' ἀγναντέψουμε τὴν πορεία τῆς Φυλῆς μέσα στὰ ἀπώτατα περασμένα». *Στὸ ἱστορικὸ διάγγελμα τῆς 28ης Ὀκτωβρίου* «ἐπέπρωτο νὰ ἐπανηγήσῃ μετὰ 2430 ἔτη τὸ σάλπισμα τοῦ Μαραθωνομάχου Αἰσχύλου διὰ τὸν «*νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγώνων*»⁹. Ὁ μέγας ἱστορικὸς Διονύσιος Κόκκινος γράφει ὅτι «εἰς τὴν Πίνδον, εἰς τὴν Ἥπειρον, εἰς τὰ ὄχυρα τῆς Μακεδονίας δὲν ἐπολέμησε στρατὸς ἀγόμενος ἀπὸ τὴν πολιτικὴν τῆς χώρας του, ἀλλὰ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, τὸ ἔθνος». Ὁ Γιάννης Ρίτσος στὸ ποίημά του «Ὀχτώβρης 1940» βροντοφωνεῖ: «Ἀνοίγουν τὰ παράθυρα / κι ὅσοι μένουσι χαιρετοῦν αὐτοὺς ποὺ φεύγουσι / καὶ φεύγουσι ὅλοι. / Γέμισαν οἱ πόλεις τύμπανα καὶ σημαῖες. / Ὀρθὴ ἡ αὐγὴ σηματοστολίζει τὸ ὄνειρά μας / κ' ἡ Ἑλλάδα λάμπει μὲς' στὰ φῶτα τῶν ὀνείρων μας».

Σ' αὐτοὺς τοὺς τιμωροὺς ἀρχαγγέλους, τ' ἀμούστακα παιδιὰ ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος ἀφιερώνει τούτους τοὺς στίχους: «*Πηδώντας ἀπὸ διάσελο σὲ διάσελο κι ἀνοίγοντας / τὸ στόμα σου μὲς στὴ φωτιά: Ὅχι. Χιλιάδες ὄχι! / Ὅσα εἶν' τὰ δέντρα αὐτῆς τῆς γῆς κι ὅσες οἱ πέτρες, Ὅχι!*».

4. Ἡ Ἑλληνικὴ Συνέχεια

Στὸ ἔπος τοῦ Σαράντα ψηλαφοῦμε, πέρα ἀπὸ τ' ἄλλα, τὴν ἑλληνικὴν συνέχεια, ὅπως αὐτὴ παρουσιάζεται στὸν Ἀρχαῖο Ἑλληνισμό, στὸν Βυζαντινὸ Ἑλληνισμό, στὸν Ἑλληνισμό τῆς Τουρκοκρατίας καὶ

στο νεώτερο. Καθώς έχει υποστηρίξει ο καθηγητής και ακαδημαϊκός Κωνσταντίνος Τριανταφυλλόπουλος για την 'Αρχαία Ελλάδα, την «αείποτε διηρημένη εις πλείονα κράτη», υπήρξε μία ως ταυτότητα ελληνική. «Πόλεις μὲν πλείονες, Ἑλλάς δὲ μία ἐστίν». Αυτό είναι και το βαθύτερο νόημα του Ἔπους του Σαράντα, ο παντοτεινός ἔρωτας για την Ἐλευθερία. Οἱ ἀθάνατοι νεκροί μας ἔπεσαν «προμαχοῦντες ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ κόσμου», ὅπως τότε πού, οἱ Ἀθηναῖοι, προμαχοῦντες τῶν Ἑλλήνων, ἔσωσαν τὴν Εὐρώπη ἀπὸ τὴν τυραννία τῆς βίας καὶ τῆς βαρβαρότητας.

Ὁ Στέφανος Μπολέτσης, στὸ ποίημά του «Ἡ Μεγαλόχαρη» μᾶς μιλάει γιὰ τὴν πίστη τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐλληνικὴ συνέχεια: «Καὶ ζοῦν ἐδῶ Θερμοπυλῶν κλέη καὶ Σαλαμίνων. / Ζάλογγα, Ἀρκαδία, κι Ἄλαμάνες ξαναζοῦν / στίς ὥρες τίς λαμπρὲς τῶν Σαμαρίων...»

«Ἡ δύναμη, σημειώνει ὁ Ἡλίας Βενέζης, δὲν ἐρχόταν ἀπὸ τοὺς μῦς. Ἐρχόταν ἀπὸ τὴν ψυχὴ, ἀπὸ τὴν κληρονομημένη μνήμη. Ἀπλά, μὲ τὴν κατακόρυφη πράξη, ἐπιβεβαιώθηκε πάλι τότε, στὸ Σαράντα, πόσο σὲ τοῦτον τὸ λαὸ τῶν βοσκῶν καὶ τῶν ψαράδων ζῆ βαθύ, συνέχεια καὶ ἰδανικὸ ζῶης τὸ πάθος γιὰ τὴν ἐλευθερία»¹⁰. Στίς 14.12.1940, ὁ Ἄγγελος Σικελιανός, δημοσίευε στὴν ἐφημερίδα «Ἡ Νίκη» τὸ περίφημο ποίημά του «Μία ἱστορικὴ ἡμέρα: 28η Ὀκτωβρίου 1940», ὅπου μιλάει μὲ στίχους μεγαλόπνοους γιὰ τὴν ἐλληνικὴ συνέχεια: «Ἐλέγαμε: Ἐνα Μαραθῶνα ἀκόμα. Ἐλέγαμε: μιὰ / Σαλαμίνα ἀκόμα. Ἐλέγαμε: ἀκόμα ἓνα Εἰκοσιένα. / Καὶ ἤρτες τέλος Σὺ, Μητέρα - Μέρα, ὅπου / ἀγκάλιασες κι ἀνύψωσες ὀλόκληρα τὰ περασμένα / στὸν ἀνώτατο λυτρωτικὸ σκοπὸ τους, στὸν / ὑπέρτατό τους ἠθικὸν Ἱστορικὸ Ρυθμό». «Τὴ μέρα αὐτὴ, παρατηρεῖ ὁ Στρατὴς Μυριβήλης, ὁ λαὸς ὁ Ἑλληνικὸς δοκιμάστηκε «ἐν πυρὶ, ὡς χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ» καὶ βρέθηκε ἀτόφιος καὶ γνήσιος». Ναι, βρέθηκε ἀτόφιος καὶ γνήσιος στὴν πίστη καὶ τὰ πι-

στεύω του!

Γιὰ τὴν ἐλληνικὴ συνέχεια θὰ μιλήσει ὁ Μπολέτσης καὶ σ' ἐπόμενα ποιήματά του. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ποίημα «Στίς Ἐπάλξεις» μὲ παρενθετικὸ ὑπότιτλο «Ἔω ξεῖν' ἀγγέλειν» καὶ μόνο στοὺς στίχους του «*Βάνδαλοι δὲν πατοῦν / στὴν Ὀλυμπία, / στὴν Κνωσσό, / στὸν Παρθενώνα*». Τὸ ἐπιτύμβιο «Ἔω ξεῖν' ἀγγέλειν Λακεδαιμονίους ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι», γιὰ τοὺς πεσόντες 300 Σπαρτιάτες μὲ τὸ Λεωνίδα, τὸ 480 π.Χ., στὴν μάχη τῆς Ἐλευθερίας κατὰ τῆς βίας, τοῦ φωτὸς κατὰ τοῦ σκότους, πού τὴν ἀρχὴ του χρησιμοποιεῖ ὡς παρενθετικὸ ὑπότιτλο ὁ Μπολέτσης, φανερώνει ξεκάθαρα τὸ πιστεύω τοῦ ποιητῆ στὴν ἐλληνικὴ συνέχεια: «*Ἀπὸ δὴ πέρα δὲν περνᾶτε!*» Οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ πολεμήσουν, ὅπως σὲ ὅλη τὴν ἱστορικὴ διαδρομὴ τους: «*Κεῖ κάτω εἶν' ὁ Μαραθῶνας, τὰ Ψαρὰ / τὰ κόκκαλα τῆς Χαΐδως καὶ τῆς Μόσχως, / τοῦ Διάκου, τῶν Τζαβέληδων καὶ τοῦ Νικηταρᾶ. / Στὴ γῆ μὲ τὰ καλλίγραμμα βουνά, / ποὺ διθυράμβους λέν οἱ ἀνέμοι, / δὲν περνᾶτε*».

Ὁ στρατηγὸς Κατομήτρος, ὑπεύθυνος γιὰ τὴ φύλαξη τῶν συνόρων, εἶχε ρητὰ διαβεβαιώσει τὸ γενικὸ ἐπιτελεῖο ὅτι «δὲν θὰ περάσουν οἱ Ἴταλοι ἀπὸ τὸ Καλπάκι». Κι ἂς ὑπερεῖχε ὁ ἐχθρὸς σὲ ἀναλογία 2:1 τουλάχιστον σύμφωνα μὲ τοὺς ὑπολογισμοὺς τοῦ Ἴταλοῦ στρατηγοῦ Πράσκα¹¹. Ἐκεῖνο πού δὲν διαθέτανε οἱ Ἴταλοι ἦταν τὸ ψυχικὸ σθένος, τὸ ἔσω φῶς τῆς ἐλευθερίας. «Τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδος, ἔλεγε ὁ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τὸ φῶς τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητας, πού δὲν ἔσβησε διὰ μέσου τῶν αἰώνων, φέγγει σήμερον λαμπρότερον παρὰ ποτέ. Τὸ ἀδάμαστον φρόνημα τῶν Ἑλλήνων ἀποτελεῖ ἐμπνευσιν δι' ἡμᾶς»¹². Ὅπως ὁ ἀγώνας τοῦ 1821 «ἐκλόνησε τὰ θεμέλια τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας», ἔτσι καὶ ὁ ἀγώνας τοῦ Σαράντα ἐράγησε τὸν περίφημο τότε Ἄξονα. Ὁ ἐλληνικὸς λαὸς ἐνωθε «μέσα στὸ αἷμα τοῦ ἀδάμαστο καὶ ἀκμαῖο τὸ φυλετι-

κό του κύτταρο».

Ὁ Στρατὴς Μυριβήλης ὑπογραμμίζει: «Ἡ Ἑλλάδα, μόνη αὐτή, συνεχίζει τὸ δρόμο της τὸν ἐφηβικό. Τὸ ὄνομά της γίνεται μῦθος, γίνεται παντιέρα λευτεριάς γιὰ τοὺς λαοὺς ποὺ γονατίζουν». Κι ὁ Μπολέτσης: «Γεῖα καὶ χαρὰ τῆς Γῆς ἀδέλφια: / Γάλλοι, Ὀλλανδοί, Βέλγοι, / Τσεχοσλοβάκοι, Πολωνοί, / κάποτε θὰ ῥθει ἡ ὥρα... / Σάλπιγγες θ' ἀντηχοῦνε καὶ παιάνες». Ὁ ποιητὴς θέλει νὰ ἐμψυχώσει τοὺς λαοὺς, ποὺ ἡ πολεμόχαρη βία εἶχε γράψει «ἀπάνω στὸ στήθος τῆς Εὐρώπης τὸ πυρίκαυστο «ναὶ» τῆς ὑποταγῆς».

5. Τὸ Πυρρόχροο Ἄλογο.

Θ' ἀντιπαρέλθω μὲ πόνο τὰ ἐπόμενα ποιήματα τῆς Πρώτης Σφραγίδας καὶ θὰ ῥθω στὴ Δεύτερη. Καὶ λέω μὲ πόνο γιὰτι οἱ στίχοι τοὺς εἶν' ἐξαισιοὶ σὲ ποίηση καὶ κατὰμεστοὶ σὲ ὑψηλὰ νοήματα. Στὴ Δεύτερη Σφραγίδα ὁ Μπολέτσης ἀναφέρεται, ὅπως προείπαμε, στὴ γερμανικὴ ἐπίθεση κατὰ τῆς Ἑλλάδας καὶ στὴ μάχη τῆς Κρήτης. Ὁ καβαλάρης μὲ τὸ πυρρόχροο ἄλογο, σύμβολο τῶν αἱματηρῶν πολέμων, κρατᾶει μάχαιρα μεγάλη κι ἔχει ἀφανίσει τὴν εἰρήνη ἀπ' τὴ γῆ, γιὰ νὰ γίνει ὁ ἐξοντωμὸς καὶ ἡ ἀνελέητη σφαγὴ τῶν ἀνθρώπων. Νὰ γίνουν οἱ ὁμαδικὲς ἐκτελέσεις, τὰ κρεματόρια, οἱ θάλαμοι ἀερίων. Νὰ θανατωθεῖ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸ παντὸς ἡ ἀξιοπρέπεια, γιὰ νὰ κυριαρχήσουν ἡ βία καὶ ἡ τρέλλα.

Ὁ μεγάλος θηρατὴς, ὁ θύτης τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας, ὁ παρανοϊκὸς Ἀδόλφος Χίτλερ, θυσίασε πρῶτα τὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ δικοῦ του λαοῦ ποτίζοντας τὴ νεολαία του μὲ τὰ παραισθησιογόνα τῆς ἀρείας φυλῆς. Εἶναι χαρακτηριστικὸ τὸ ποίημα τοῦ Μπολέτση «Ἐνας μικρὸς Γερμανός», ὅπου ὁ Βίλλυ, ὁ μικρὸς Γερμανὸς φαντάρης, ποὺ πίστη του ἔχει τὸν πόλεμο, ὀνειρεύεται τὴν ταπείνωση ὅλων τῶν ἐθνῶν ἀπ' τὴ δική του φυλῆ. Τὴν ταπείνωση τῶν γερόντων, ποὺ σκυφτοὶ θὰ τοῦ προσφέρουν «τὰ κλειδιά τῶν πόλεων / σὲ

χρυσοὺς κι ἀσημένιους δίσκους». Μεθυσμένος ὁ Γερμανὸς φαντάρης πέφτει μὲ λύσσα πάνω στὴ πατρίδα μας, λέει στὸ ποίημά του «Τὸ τραγοῦδι τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ βορρᾶ» ὁ Μπολέτσης. Ὡστόσο, μπορεῖ «ἐντρομα (νὰ) χτυπήσανε φτερὰ οἱ πελαργοί, / στὴν καταιγίδα τοῦ πολέμου / Ὅμως, / ὅταν μὲ τὴν αἰθρία, κάποτε γυρίσουν, / .... / ἐδῶ, κατ' ἀπ' τὴ σκέπη τοῦ Θεοῦ / -σὰν τότε- θὰ μᾶς βροῦνε».

Ὁ ὄλεθρος τοῦ πολέμου μπορεῖ νὰ φέρνει καταστροφὲς καὶ θάνατο, μὰ τὴν ψυχὴ τοῦ Ἑλληνα δὲν τὴν λυγίζει: «Μύριους θανάτους θὰ ἔχουμε ζήσει / πολλοὶ θὰ πέσουν, μὰ κανεὶς δὲ θὰ λυγίσει». Κι ὁ Μπραϊμης, στὴν Ἐθνεγερασία τοῦ 1821, εἶχε κατακάψει τὴν Πελοπόννησο, ὅμως, ὅπως λέει ὁ Μακρυγιάννης, «ὁ Θεὸς φυλάει καὶ τοὺς ἀδύνατους κι ἂν πεθάνωμεν, πεθαίνομεν διὰ τὴν πατρίδα μας...». Ὁ Μπολέτσης θὰ προστέσει: «Μόνο οἱ ρυτίδες, οἱ οὐλὲς καὶ οἱ πληγὲς μας θ' ἀφηγοῦνται / φλογῶν κι αἱμάτων ἱστορίες». Εἶναι οἱ ἱστορίες τῆς ἐλληνικῆς συνέχειας, «ποὺ ποτὲ δὲν λησμονιοῦνται».

Ἀκολουθεῖ ἡ μάχη τῆς Κρήτης, ὅπου θριαμβεῦει ἡ ἐλευθερία, ἔστω κι ἂν βγεῖ καθημαγμένη ἀπὸ τὸν ἄνισο ἀγῶνα. Σημασία ἔχει ὅτι «ἐκεῖ ἀπεκεφαλίσθη τὸ φοβερόν τέρας», ὅπως εἶπε ὁ Τσώρτσιλ. Ὁ Μπολέτσης, στὰ «Χανιώτικα Μαχαίρια» ὑπογραμμίζει μὲ στίχους ἐξαισιοῦς: «Σφακιανοὶ καὶ Ρεθυμνιώτες πῆραν τὸ χορὸ, / .... / μ' ἀξίνες, πέτρες καὶ κασμάδες τοὺς χτυπᾶνε, / ..... / τῆς Δέσπωσης καὶ τῆς Λένης γέννα, / Σφακιανοποῦλες, Ρεθυμνιώτισσες, Χανιωτοποῦλες / Ἑλληνοποῦλες τοῦ Σαρανταένα».

6. Ἐν Ρομφαία καὶ Λιμῶ.

Στὴν Τρίτη καὶ Τέταρτη Σφραγίδα, ὁ ποιητὴς, θὰ μᾶς μιλήσει γιὰ τὸ μεγάλο «Γιατί;» τῶν «ῥωραίων ἠττημένων», γιὰ τίς «νύχτες φόβου» τῆς Κατοχῆς, ὅπου «Ἐνας λαὸς στενάζει καὶ πονεῖ, / χωρὶς φωνή». Τοῦ ἔχει κόψει τὴ φωνὴ «ὁ φόβος (ποῦ) περνᾶ / μὲ χαλύβδινα πέλματα, / κλαγγὲς ὄπλων,

κρότους θανάτου» στις παγερές νύχτες της σκλαβωμένης πατρίδας.

Την πιο τραγική εικόνα της σκλαβιάς μᾶς δίνει ο Μπολέτσης στο ποίημά του «Ραγιαδες». Μέσα σὲ δυὸ - τρεῖς στίχους κλείνει ὀλόκληρο τὸ φριχτὸ πρόσωπό της: «Ένας Λατίνος μὲ χαστούκισε. / Τὰ δόντια του, γελῶντας, μοῦ ἔδειξε ἕνας Οὔνος. / Κι ὡς πῆγαινα σκυφτός, κακὴ σκιά / μ' ἀκολουθοῦσε ὁ σπιοῦνος». Τὰ τρία μιστὰ πρόσωπα τοῦ δράματος. Οἱ τρεῖς πρωταγωνιστές: ὁ Λατίνος (ὁ Ἰταλός), ὁ Οὔνος (ὁ Γερμανός) καὶ ὁ σπιοῦνος (ὁ καταδότης, ὁ συνεργάτης τοῦ κατακτητῆ, ὁ δοσίλογος).

Τὸ τελευταῖο πρόσωπο τοῦ δράματος, τὸν κακὸ Ἕλληνα, τὸν εἰδεχθῆ κουκουλοφόρο, περιγράφει ὁ Μπολέτσης στὸ ἐπόμενο ποίημά του «Ἡ Μάσκα». Σαπίτη κι ἀρλεκίνο ὀνομάζει ὁ ποιητὴς τὸν καταδότη, τὸν προδότη. Καὶ τέτοιος ἦταν σ' ὀλόκληρη τὴ διαδρομὴ τῆς ἐλληνικῆς ἱστορίας, ἀπὸ τοὺς Μηδίσαντες ὡς τὸν Δημῶ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων καὶ τὸ Θανάση Βάγια τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ: «Κάποτε, ἡ Ἑλληνικὴ Ψυχὴ / θ' ἀκούει τὸ σφύριγμα τοῦ Θανάση Βάγια ἐκεῖνο / πὸν σκόρπισε ὀρφάνεια, δάκρυα καὶ θρήνο, / θ' ἀκούει τὸ φοβερὸ κουκουλοφόρο / ἀρλεκίνο». Τὸ φοβερὸ τοῦτο σφύριγμα ἀκούγεται συχνὰ στὰ στενοσόκακα τῆς πατρίδας. Οἱ κακοὶ Ἕλληνες ὄλο καὶ πληθαίνουν. Μὴ μὲ ρωτήσετε, γιατί; Δὲν ξέρω...

Τὴν πείνα, πὸν θέριζε τὴν Ἑλλάδα κεῖνα τὰ μαῦρα χρόνια, πὸν πέρασε τοὺς Ἕλληνες ἀπ' τὴν ρομφαία τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ θανάτου, θὰ μᾶς δώσει ἀνάγλυφα ὁ Μπολέτσης στὰ ποιήματά του «Ἀθήνα 1942», «Οἱ ἔμποροι τοῦ θανάτου», «Ἡ πείνα», μὲ τῶν λιμοκτονούντων τὶς «ἐλπίδες στὰ σκουπίδια», νὰ ψάχνουν στοὺς σπουπιδοτενεκέδες.

Ὅμως «μέσ' στὴν κοσμοθύελλα», πέρα ἀπὸ τὸν «κακὸ Ἕλληνα» καὶ τοὺς ἐμπόρους τοῦ θανάτου, εἶχαμε, εὐτυχῶς, καὶ τοὺς Ἀχθοφόρους τῆς Ἀγάπης. Ἦταν τὰ χριστιανικὰ φοιτητικὰ νειάτα κείνης τῆς

ἐποχῆς, πὸν ἔγιναν οἱ «Ἀχθοφόροι τῆς Ἀγάπης»¹⁴. Ἐγνωστὴ ἡ δράση τους στοὺς πολλοὺς, ξεχασμένη ἀπ' ὅλους μᾶς σήμερα. Κι ὅμως ἦταν μιὰ δράση μὲ ψυχικὴ αἶγλη καὶ ἄφθαστο μεγαλεῖο!

Καὶ θὰ φανοῦν «τὰ πρῶτα φλόμπουρα». Στ' ὁμώνυμο ποίημά του, ὁ Μπολέτσης, θὰ μᾶς μιλήσει γιὰ τὴν ἐθνικὴ ἀντίσταση μὲ στίχους λιτοὺς καὶ βαθυστόχαστους: «... στὰ πέρα, κείνα τὰ βουνά / τῆς ἀνταρτίας, / Μαρτιάτικα, τὰ πρῶτα φλόμπουρ' ἀνεμίζουν». Οἱ Ἕλληνες γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ θὰ πάρουν τὰ βουνά καὶ θ' ἀντισταθοῦνε. Θὰ πολεμήσουν τὸν κατακτητῆ παντοῦ, καὶ μέσα στὶς πόλεις μὲ τὶς δολιοφθορὲς καὶ τὴ διαβιδία πληροφοριῶν στὶς Συμμαχικὲς Δυνάμεις, κυρίως ὅμως μὲ τὴν ἀδούλωτη ψυχὴ τους.

Τοῦτ' ἡ ἀδούλωτη ἐλληνικὴ ψυχὴ πάντα πηγαίνει στὸ Μαντεῖο τοῦ Τρυφωνίου καὶ πίνει ἀπ' τὴν πηγὴ τῆς Λήθης, πὸν βρῖσκεται, σύμφωνα μὲ τὸν ἀρχαῖο μῦθος, ὀχτῶ μέτρα κάτω ἀπὸ τὴ γῆ, «καὶ ἔχει λησμονήσει μὲ μεγαλοψυχία ὄλα τὰ δεινὰ πὸν ὑπέφερε ἀπὸ τοὺς διάφορους κατακτητῆς, πὸν ἐπιβουλεύτηκαν πρόσφατα ἢ παλαιότερα τὴν ἀνεξαρτησία»¹⁵ τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ δυὸ ποιήματα τοῦ Στέφανου Μπολέτση, «Οἱ Λεγεῶνες τῶν νεκρῶν τῶν Γερμανῶν» καὶ «Ἡ σκιά τοῦ μικροῦ Γιόχαν», ὅπου ἡ λησμοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη ἔχουν διαγράψει ἀπ' τὶς ψυχὲς τῶν Ἑλλήνων τὸ δικαιολογημένο μῖσος γιὰ τοὺς Κατακτητῆς.

Ὅσο ὁ Μπολέτσης, θὰ προχωρήσει ἀκόμα πέρα. Στὸ ποίημά του «Ἰδανικὲς Φωνές» θὰ ζητήσει γιὰ λογαριασμὸ τῶν ψυχῶν τῶν σκοτωμένων στὴν Ἑλλάδα Γερμανῶν νὰ μὴν τὶς ξεχνᾶνε οἱ δικοὶ τους: «Μάνα μου, / Ἀδελφέ, / Πατέρα, / Μὴ μᾶς ξεχνᾶτε. / Πάντα νὰ μᾶς ἀγαπάτε. / .... / θὰ ζοῦμε πάντα, καὶ κάτω ἐδῶ στὴ γῆ, / ἂν κάποιος μᾶς θυμᾶται». Τί μεγαλεῖο φωτὸβολῆς ποιητικῆς ψυχῆς!

7. Οὐτοπία ἢ Ὁραμα;

Στὸ τελευταῖο μέρος τῆς Ραψωδίας του,

ὁ Μπολέτσος, στή «Διεθνή τῆς Ἀγάπης», δίνει μὲ τρόπο ἀριστοτεχνικό καὶ ἀνυπέροβλο τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ Ἔπους τοῦ Σαράντα καὶ τῆ μεγάλη διδαχὴ πού πρέπει νὰ λάβει ὁ μεταπολεμικός ἀνθρώπος ἀπὸ τὸ Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Καὶ τὸ νόημα εἶναι, ὅτι ἡ «χριστιανικὴ» Εὐρώπη εἶχε θεμελιωθεῖ πάνω στὴν ὑποκρισία καὶ τὸ ἀτομικὸ συμφέρον. Εἶχε γίνει ἡ «ἔρημη χώρα» τοῦ Ἐλιοτ. Δὲν ἦταν μόνο οἱ δυὸ παγκόσμιοι πόλεμοι μὲ τὶς καταστροφὲς καὶ τὶς ἐκατόμβες τῶν νεκρῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ κρεματόρια καὶ τὰ γκούλακ καὶ οἱ ψυχιατρικὲς φυλακὲς γιὰ τοὺς ἀντιφρονοῦντες. Οὐσιαστικά ἡ Εὐρώπη εἶχε συνθλίψει καὶ ἀποβάλλει τὴν ἠθικὴ τῆς ὑπόστασις, πού ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ τῆς μὲ κόπους καὶ θυσιᾶς εἶχε οἰκοδομήσει. Τὸ ἴδιο καὶ ἡ «χριστιανικὴ» Ἑλλάδα μὲ τὶς δικτατορίες καὶ τὴν παραχάραξη τῆς χριστιανικότητος. Εἶναι χαρακτηριστικὲς οἱ παρατηρήσεις τοῦ καθηγητῆ καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Ἀμίλκα Ἀλεβιζάτου: «Ὁ σημερινὸς πολιτισμένος καὶ χριστιανὸς μάλιστα ἀνθρώπος, γυμνὸς ἀπὸ παντὸς εἶδους χριστιανικότητος, (εἶναι) ἔτοιμος ἀνευ ἐτέρου... νὰ φτάσῃ καὶ μέχρι τοῦ κεκαλυμμένου καὶ τοῦ ἀκάλυπτου ἀκόμη ἐγκλήματος διὰ τὸ τυφλὸν συμφέρον»¹⁶. Κι ὁ ἰσχυρότερος ἐπιβάλλει πάντα τὸ δικό του δίκαιο, ὅπως ἐγίνε μὲ τὴ βόμβα στὴ Χιροσίμα καὶ στὸ Ναγκασάκι γιὰ νὰ τετρατισεῖ ὁ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος.

Στὸ ποίημά του «Ἐπιστροφή» ὁ Μπολέτσος ἰχνογραφεῖ τὴν ἀποστασία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν καταφυγὴ του στὸν ἐγωκεντρισμὸ καὶ τὴ βαρβαρότητα: «*Εἶχαμε χτίσει, Κύριε, Βαβὲλ φθορᾶς, / μὲ λάσπη, χάλυβα, μπετόν, γρανίτη, / καὶ μαρμάρινες κολῶνες*». Ὁ ὅλος πολιτισμὸς, γιὰ τὸν ποιητὴ, δὲν ἦταν παρὰ Βαβὲλ φθορᾶς. Εἶχε μέσα του τὸ σπέρμα τοῦ θανάτου. «*Κι ἦρθαν ἀέρηδες... σήκωσαν / τὶς στέγες τῶν σπιτιῶν, / ..... / Κόκκινοι - μαῦροι πόλεμοι / λῶσαν τὸ χάλυβα καὶ πυρπολοῦσαν τὰ ὑπάρχοντά μας*». Ὁ ποιητὴς πιστεύει πὼς τὸ φριχτὸ τοῦτο μᾶθημα ἔχει σωφρονήσει τὸν ἀνθρω-

πο, ὅπως ὁ Ἰησοῦς τὸν δαίμονισμένο: «*Ζήσαμε / εἶδαμε, / πάθαμε - μάθαμε, / ξέροουμε τώρα / .... / εἶπαμε, πρέπει τὴ νέα μας ζωὴ / πιὸ στέρια ἀπ' τὸ μπετόν / νὰ ξαναχτίσουμε*», μὲ ἀκρογωνιαῖο λίθο τὸν λαμπερὸ Ἥλιο «χωρὶς κηλίδες αἵματος».

Ὁ Μπολέτσος ὁραματίζεται ἓνα καλύτερο κόσμο, ὅπου «*τὸ τραγούδι τῶν ἐλεύθερων ψυχῶν, / τονισμένο σὲ κασμά, σκαπάνη / καὶ δρεπάνι*»¹⁷, θ' ἀκούγεται παντοῦ. Κι οἱ «πατρίδες σ' ὅλη τὴ γῆ» θὰ εἶναι οἱ πατρίδες τῆς Ἀγάπης: «*Λευκὲς θὰ λάμπουν οἱ νέες πολιτείες, / ..... / Γλώσσα μιὰ: τῆς Ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ / καὶ Νομοθέτης μας Ἐκεῖνος μόνο*»¹⁸.

Τοῦτος ὁ λόγος τοῦ ποιητῆ εἶναι μιὰ οὐτοπία ἢ ἓνα ὄραμα πού μπορεῖ νὰ γίνει πραγματικότητα: Ἄς θυμηθοῦμε τὸ ὄραμα τοῦ Ρήγα, τὸ σπόρο πού ἐσπειρε καὶ κάρπισε τὸ Εἰκοσιένα: ἄς θυμηθοῦμε τὸ ὄραμα τοῦ Ἐλιοτ γιὰ τὴν Ἐνωμένη Εὐρώπη πού πραγματώθηκε, μὲ κάποιο τρόπο, μὲ τὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωση, ἔστω καὶ ἀνολοκλήρωτα, ἀφοῦ προτεραιότητά της ἔβαλε τὸν ὑλικὸ πλοῦτο.

Γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες τὸ ὄραμα τοῦ ποιητῆ ἔχει μιὰν ἄλλη διάσταση. Ἐχει δυναμικὴ διάσταση, πού θὰ πεί, πὼς ἂν τὸ θελήσουμε θὰ τὸ πραγματώσουμε. Ἄλλωστε, ὅπως ὑποστήριζε ὁ φιλόσοφος τῆς νεώτερης Ἑλλάδας, ὁ καθηγητὴς καὶ ἀκαδημαϊκὸς Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος, «ποτὲ ὁ ἔλληνομὸς δὲν ὑπῆρξε στατικὸν φαινόμενον, ἀλλὰ πάντοτε δυναμικόν. Καὶ τοῦτο εἶναι ἀκριβῶς ἡ δυνάμις του, ὅτι ἀνανεώνεται συνεχῶς διὰ μέσου τῶν ἱστορικῶν περιπετειῶν καὶ τραγωδιῶν, τὰς ὁποίας ὑφίσταται»¹⁹. Καὶ ὁ φιλόσοφος ὑπογράμμισε: «Ὁ νέος ἔλληνομὸς ἂν καὶ ἀποτελεῖ φάσιν τοῦ ἐνιαίου φαινομένου τοῦ ἑλληνισμοῦ, εἶναι συνάμα καὶ αὐτοδύναμος καὶ συνεπῶς εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ νὰ λύσῃ γιὰ λογαριασμὸ του τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἔλυσεν εἰς τὸ παρελθόν ὁ ἔλληνομὸς τῆς ἀρχαιότητος καὶ τοῦ Βυζαντίου»¹⁹.

Νὰ λοιπὸν τὸ μήνυμα τοῦ Ἔπους τοῦ Σαράντα. Ἕνα μήνυμα γιὰ μιὰ «Καινουργία Γῆ» κατὰ πὼς λέει ὁ Μπολέτσης. Ἕνα τραγούδι πού «σὰν περιστέρι, / ἄς ἀπλώσει δυὸ φτερά / νὰ φέρει / κλάδο ἐλαίας, / κεῖ / πού πονᾶνε».

Μὴ ξεχνᾶμε ὅτι «ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς εἶναι ἀπλοῦν ἐπιφαινόμενον τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ»²⁰. Τὸ Ἔπος τοῦ Σαράντα μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι σήμερα «καλεῖται ὁ ἑλληνισμὸς νὰ δημιουργήσῃ πολιτισμὸν ἐπὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς ὄχθης τοῦ Αἰγαίου»²⁰. Νὰ μεταλαμπαδεύσει τὴν Ὁρθοδοξία στὴν γηραία ἡπειρο, κι ὄχι μόνο. Αὐτὴ εἶναι ἡ μεγάλη πρόκληση. Αὐτὸς εἶναι ὁ νέος ἔθνικὸς ὕμνος, πού μόνο οἱ ἐλεύθερες ψυχές μποροῦν νὰ συνθέσουν καὶ νὰ ψάλουν! Ὁ Στέφανος Μπολέτσης κλείνει τὸ ποίημά του «Μήνυμα», καὶ μαζί τὴ Ραψωδία του, μὲ τούτους τοὺς προτρεπτικὸς καὶ αἰσιόδοξους στίχους:

Ἄς πάει τὸ τραγούδι
ἄς πάει μακριὰ μου
μῆνυμ' ἀγάπης, μῆνυμα χαρᾶς
ἀπ' τὴν καρδιά μου.

Ἄς πάει, λοιπὸν, τὸ μήνυμα τῆς Ἀγάπης, τὸ μήνυμα τῆς Ὁρθοδοξίας σὲ ὅλο τὸν κόσμο! Ἄς γίνει τὸ ζωηφόρο σάλπισμα τοῦ σημερινοῦ ἑλληνισμοῦ. Αὐτὸ προστάζουν οἱ ἀθάνατοι νεκροὶ μας, πού ἔπασαν στὰ πεδιά τῶν μαχῶν, ἀπὸ τότε, τὴν ἐποχὴ τοῦ *Μολῶν Λαβέ*, ὡς τώρα, τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου *ΟΧΙ*...

ΝΙΚΟΣ Θ. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ

Παραπομπές - Σημειώσεις:

1. Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Καθηγητῆ τῆς Νομικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἀλέξανδρου Τσιριντάνη.
2. Γεωργίου Μπαλῆ «Ἡ 28ῆ Ὀκτωβρίου ἐναντι τοῦ ἔθνους καὶ ἐναντι τῆς ἀνθρωπότητας», ἔκδοση: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν - Ἴδρυμα Κώστα καὶ Ἑλένης Οὐράνη, «28ῆ Ὀκτωβρίου 1940 - Πανηγυρικοὶ Λόγοι Ἀκαδημαϊκῶν», Ἀθήνα 1978, σ. 28. (Στὴ συνέχεια ἡ ἔκδοση θ' ἀναφέρεται: Λόγοι Ἀκαδημαϊκῶν).
3. Κώστα Ν. Χατζηπατέρα - Μαρίας Σ. Φαφαλιοῦ «Μαρτυρίες 40 - 41», ἔκδοση «Κέδρος» 1982, σ. 41. (Στὴ συνέχεια ἡ ἔκδοση θ' ἀναφέρεται: «Μαρτυρίες 40 - 41»).
4. Στέφανου Μπολέτση «Ραψωδία 1940 - 1946», ἔκδοση «Ἡ Δαμασκός», Ἀθήνα 1989, σ. 7. (Στὴ συνέχεια θ' ἀναφέρεται: Ραψωδία).
5. Ἀμαντου «Ἡ σημασία τῆς 28ῆς Ὀκτωβρίου», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοὶ σ. 173.
6. Παναγ. Πουλίτσα «Τὶ ἀνταπέδωκαν ἡμῖν;», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοί, σ. 215.
7. Γεωργίου Μπαλῆ, ὁ. π., σ. 27.
8. Στρατῆ Μυριβίλη «Ἡ ὑψηλότετη κορυφή», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοί, σ. 307.
9. Σωκράτη Β. Κουγέα, Τὰ «Ἀπὸ τῆς Ἑσπερίας νέφη», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοί, σ. 158.
10. Ἡλία Βενέζη «Ἦρα τοῦ Χρέους», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοί, σ. 261.
11. Χαρ. Χαριτωνίδου «Ἐπιτάφιος εἰς τοὺς ἐν τῇ Βορείῳ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονία Πεσόντας», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοί, σ. 114.
12. Ἀμαντου ὁ. π., σ. 168.
13. «Νύχτες φόβου», Ραψωδία, σ. 42.
14. «Ἀχθοφόροι τῆς Ἀγάπης», Ραψωδία, σ. 53.
15. Μιχαηλίδου - Νουάρου «Ἡ ἱστορικὴ σημασία τοῦ ἀγῶνος τοῦ 1940», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοί, σ. 579.
16. Ἀμίλκα Σ. Ἀλεβιζάτου «Περὶ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοί, σ. 409.
17. «Στὸν ὄρθρο τῆς νέας ζωῆς», Ραψωδία, σ. 64.
18. «Πατρίδες ὅλη τῆ γῆ», Ραψωδία, σ. 68.
19. Ἰω. Θεοδωρακοπούλου «Ἡ 28ῆ Ὀκτωβρίου, ὁ μέγας σταθμὸς εἰς τὴν πορείαν τοῦ ἔθνους», Λόγοι Ἀκαδημαϊκοί, σ. 442.
20. Ἰω. Θεοδωρακοπούλου ὁ. π., σ. 444.

Η ΣΟΦΙΑ ΤΩΝ ΣΟΦΩΝ ΚΑΙ Η «ΑΦΕΛΗΣ» ΛΟΓΙΚΗ ΤΩΝ ΑΠΛΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ

Δέν υπάρχει αμφιβολία ότι υπάρχουν άνθρωποι με εξαιρετικές διανοητικές ικανότητες που ξεχωρίζουν κατά πολύ από τον μέσο άνθρωπο. Στους ανθρώπους αυτούς όφειλονται κατά μεγάλο ποσοστό οι τεράστιες προόδους της Έπιστήμης. Είναι οι πρωτοπόροι, οι προικισμένοι, οι μπροστάρηδες, οι παραγωγοί της γνώσης, οι δημιουργοί των επιστημονικών επιτευγμάτων. Ακολουθεί μια σειρά εύφρων ανθρώπων, που με μόχθο και προσπάθεια προσέλαβαν, κατενόησαν και άφομοίωσαν τη γνώση που συσσωρεύτηκε από τη γονιμότητα του μυαλού των πρωτοπόρων.

Και είναι και η πλειονότητα των ανθρώπων που δεν διαθέτει τα χαρίσματα των δύο προηγούμενων κατηγοριών, των «σοφών» ως πούμε, αλλά με το κοινό χάρισμα του ανθρώπινου είδους, τη λογική και με μιά μέτρια μόρφωση και πνευματική καλλιέργεια προσπαθεί να συμμετάσχει στη πανδαισία της γνώσης, να γευθεί τους καρπούς της επιστημονικής προόδου και να οικειοποιηθεί όσο μπορεί περισσότερο τα άποτελέσματά της.

Η κατανόηση των πλέον πρόσφατων καταπληκτικών επιστημονικών επιτευγμάτων είναι έργο κοπιώδες και επίπονο για τον απλό άνθρωπο της απλής λογικής. Προς την κατεύθυνση αυτή βοηθάει το «τάλαντο» των σοφών που δημιούργησαν και κατέχουν τη γνώση και με εύληπτο, κατανοητό και «έκλαϊκευτικό» τρόπο θά του την μεταδώσουν. Έδώ ίσως πρέπει να επισημάνουμε ότι μερικά μυαλά -οί έκλεκτοι των έκλεκτων- διαθέτουν τον συνδυασμό του ταλέντου του δημιουργού και του «μεταδότη» της γνώσης.

Όλη αυτή η περίπλοκη εισαγωγή έγινε για να φθάσουμε στα «πάθη» του απλού ανθρώπου, που όρισμένες φορές βομβαρδίζεται από τις κατακλυσμιαίες κατακτήσεις της επιστήμης, διαισθάνεται ότι κάτι το ιστορικό πράγματι συμβαίνει, «οσμίζεται» ότι ζει «σημαδιακές» για την επιστήμη αλλά και για την ανθρωπότητα ημέρες και με αγωνία προσπαθεί και εκείνος να αντιληφθεί και να «συμετάσχει» σ' αυτό το «γίγνεσθαι», όσο μπορεί και όσο τον βοηθάει το μυαλό που διαθέτει και η απλή λογική που έχει σύμβουλό της.

Τον τελευταίο καιρό ζούμε μιά τέτοια περίπτωση: Στις 23 - 2 - 2003 τὰ πειραματικά δεδομένα τὰ ὁποῖα συνέλεξε τὸ διαστημικὸ ὄχημα τῆς NASA ὀνόματι WMAP (Wilkinson Microwave Anisotropy Probe) ἐπιβεβαίωσε τὴ θεωρία γιὰ τὴν γένεση τοῦ σύμπαντος, τὴ γνωστὴ ὡς Big Bang (Μεγάλη Ἐκρηξη) καὶ μᾶς ἔφερε σχεδὸν 380.000 χρόνια κοντὰ σ' αὐτὴ τὴ στιγμή τῆς ἔκρηξης. Τὰ πολὺπλοκα καὶ δυσνόητα γιὰ τὸν μὴ εἰδικὸ πειραματικὰ δεδομένα, ἡ μαθηματικὴ ἢ γενικότερα θεωρητικὴ προσέγγισή τους, ὁ συσχετισμὸς τους μὲ πορίσματα προηγούμενων ἐρευνῶν καὶ ἡ ἐνδελεχὴς ἀνάλυσή τους ὀδηγεῖ σὲ κάποια ἐξόχως ἐνδιαφέροντα συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα διατυπώνονται κατὰ τέτοιο ἀπλὸ ἀλλὰ συγχρόνως ἐπιστημονικὸ τρόπο, ὥστε νὰ εἶναι προσιτὰ καὶ στὸν μέσου μορφωτικοῦ ἐπέδου ἄνθρωπο, χωρὶς νὰ προϋποτίθεται ἡ κατανόηση ὅλων τῶν ἐνδιαμέσων πειραματικῶν καὶ θεωρητικῶν σταδίων πού ὀδήγησαν σὲ αὐτὰ.

Ὅπως π.χ. ἓνας ἄνθρωπος ἀπλῆς λογικῆς καὶ μορφώσεως μπορεῖ νὰ κατανοήσει

τό πόρισμα στο οποίο καταλήγει μιὰ ιατρική γνωμάτευση πού ἀναφέρει ὅτι *πρόκειται περὶ «κακοήθους ὄγκου»*, (σημ. ὑπογραμμίζονται τὰ κατανοητὰ συμπεράσματα), χωρὶς νὰ κατανοεῖ τοὺς ἐνδιάμεσους ἐπιστημονικοὺς ὄρους περὶ «ἀδιαφοροποιητῶν κυττάρων, λεπτοῦ διαμερισμοῦ τῆς χρωματίνης, μὴ ἐμφανῶν πυρηνίσκων, μικροκυτταρικήσ διηθήσεως καὶ συμμετοχῆς τῶν λεμφαδένων» καὶ ἀντιλαμβάνεται σαφῶς γιὰ τὸ τί πράγματι συμβαίνει, κατ' ἀναλογίαν κάτι παρόμοιο μπορεῖ καὶ ἐδῶ νὰ συμβαίνει.

Ἄς δοῦμε λοιπὸν τὰ συμπεράσματα τῶν τελευταίων αὐτῶν διαστημικῶν ἐρευνῶν, ὅπως μᾶς τὰ μεταφέρουν οἱ εἰδήμονες:

Α. «Τὸ σύμπαν μερικὰ τρισεκατομμυριοστὰ τοῦ δευτερολέπτου μετὰ τὴ Μεγάλῃ Ἐκρηξῆ πραγματοποίησε μιὰ αἰφνίδια τρομακτικὴ διαστολή. Τότε γεννήθηκαν κάποιες ἀσυμμετρίες καὶ ἀνομοιογένειες, κάποιες ἀνωμαλίες. Μιὰ ἀπὸ αὐτὲς εἴμαστε καὶ ἐμεῖς. Γιὰ νὰ δημιουργηθοῦν δομὲς στὸ σύμπαν καὶ νὰ μὴ εἶναι μιὰ ὁμοιογενὴς «σοῦπα» ἔπρεπε νὰ ὑπάρχουν διακυμάνσεις. Ἄν τὸ σύμπαν ἦταν παντοῦ ὁμοιογενές, δὲν θὰ προέκυπτε τίποτε. Κάπου λοιπὸν τυχαῖα (σύμφωνα μὲ τὴν κβαντικὴ φυσικὴ) λόγῳ διαφορετικῆς πυκνότητος τῆς ὕλης ἐγίνε μιὰ μικρὴ ἐνεργειακὴ διακύμανση. Ἄν δάλω μιὰ μάζα σὲ ἓνα χῶρο λόγῳ τῆς βαρύτητος θὰ ἔλξει καὶ ἄλλη μάζα δημιουργώντας ἓναν ὄγκο πού θὰ μεγαλώσει. *Ἔτσι δημιουργήθηκαν τὰ ἀστέρια. Τυχαῖα. Τυχαῖα ἐφανίστηκε τὸ σύμπαν, τυχαῖα δημιουργήθηκαν τὰ πρῶτα ἀστέρια καὶ οἱ γαλαξίες».*

Β. «Ἐπῆρχαν τρεῖς θεωρίες γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ σύμπαντος. Τὸ κλειστὸ σύμπαν (μεγαλώνει μέχρι πού νὰ σταματήσει κάπου καὶ νὰ γυρίσει πίσω)· τὸ ἀνοιχτὸ σύμπαν· πού διαστέλλεται ἀέναο μὲ καμπύλη καὶ τὸ ἀνοιχτὸ σύμπαν πού διαστέλλεται ἀέναο χωρὶς καμπύλη. *Ἡ φύση ἐπέλεξε τὸ πῶ ἀπλό».*

Γ. «Τὸ σύμπαν ξεκίνησε ἀπὸ τὸ τίποτα, πού ἔχει ἐξ ὀρισμοῦ ἐνέργεια μηδέν, ἀπέ-

κτησε δομὴ ἀλλὰ συνεχίζει νὰ ἔχει ὀλικὴ ἐνέργεια μηδέν. *Μὲ ἄλλα λόγια εἴμαστε μιὰ ἀνακατανομὴ τοῦ τίποτα».*

Σχόλιο στὴν τελευταία παράγραφο: Στὸ σχολεῖο μᾶς μάθανε (κάτι πού τὸ ἀπλό μυαλὸ τὸ ἤξερε χωρὶς νὰ τοῦ τὸ ποῦνε) ὅτι μὲ ὅ,τιδήποτε καὶ ἂν πολλαπλασιάσεις τὸ μηδέν πάλι μηδέν θὰ εἶναι. Μὲ σύγχρονους ὅμως «διαστημικοὺς» ὄρους ἢ «ἀνακατανομὴ τοῦ τίποτα» μπορεῖ νὰ εἶναι κάτι. Εἴμαστε ἐμεῖς! Στὴ Φυσικὴ μᾶς λέγανε ὅτι ἂν δὲν ἐπιδράσει κάποια δύναμη, καμιά κίνηση δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει. Πῶς ξεφυτρώσαν καὶ τί εἶναι αὐτὲς οἱ «διακυμάνσεις» στὴν ὁμοιογενὴ «σοῦπα» πού δημιουργοῦν τὶς «δομὲς» τοῦ σύμπαντος (ὑπαρκτές, αἰσθητές, ἀντιληπτές μὲ ἀνθρώπινα καὶ ἐπιστημονικὰ ὄργανα καὶ ἀσυλλήπτου σοφίας καὶ ὁμορφίης γιὰ μερικοὺς «ἀλαφροῦσκιωτους»);

Ἄς δοῦμε τι κατάλαβε ὡς ἐδῶ ὁ ἀπλὸς ἄνθρωπος, ὁ κοινὸς νοῦς. Ἡ ἐπανάληψη τέσσερις φορὲς τῆς λέξεως «τυχαῖα» στὴν πρώτη παράγραφο δίνει τὸν τόνο, προσδιορίζει τὸ κέντρο βάρους τῶν συλλογισμῶν. Μὲ προσιτὲς ἔννοιες, μὲ «γνωστὲς» καὶ καθημερινὲς λέξεις δίνεται τὸ ρεζουμέ τῶν μεγάλων τελευταίων ἐπιστημονικῶν ἐπιτεύξεων: «Ὅλα ἐγίναν στὴν τύχη. Ἀπὸ αὐτὴ τὴ «θεὰ» πού ἄνθρωποι, κοινωνία, κράτος, φτωχοί, πλούσιοι, σοφοί, ἄσοφοι, ὅλοι ἐπικαλοῦνται, ὑπηρετοῦν καὶ δὲν θὰ εἶναι βαρὺ νὰ ποῦμε ὅτι στὸ τέλος - τέλος προσκυνοῦν.

Ἄλλὰ τί εἶναι τέλος πάντων αὐτὴ ἢ «Τύχη»; Ὅσο αὐτονόητα καὶ ἂν εἶναι τὰ αὐτονόητα καὶ πού ὡς εὐκόλως ἐννοοῦμενα παραλείπονται, εἶναι πάντοτε «ὁμοφώνως» νοητά; Ἴσως ὄχι πάντοτε. Γι' αὐτὸ ἐπὶ διαφωνιῶν καὶ διαφορετικῶν ἀπόψεων προσφεύγουμε συνήθως στοὺς «δισειρητές»:

Τί λέει ὁ δικός μας Μπαμπινιώτης ἐπ' αὐτοῦ; «Τύχη = ἡ ὑποθετικὴ δύναμη πού καθορίζει εὐνοϊκὰ ἢ ἀρνητικὰ τὴν ἔκβαση τῶν γεγονότων». Ὑποθετικὴ ἄραγε ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξὴ της ἢ ὡς πρὸς τὴ δυνατότητα κατανοήσεώς της; Μὲ ἄπλά λόγια μπορεῖ καὶ νὰ μὴν ὑπάρχει (ἀλλὰ τότε τί δύναμη ἔξ

όρισμού θα ήταν) ή απλώς δεν τη γνωρίζουμε προς το παρόν ή δεν διαθέτουμε τις ικανότητες να την κατανοήσουμε και στο μέλλον;

Τί λέει για το ίδιο θέμα η Encyclopaedia Britannica? "Chance = The way in which things happen without apparent cause or intention" (Τύχη = Ο τρόπος κατά τον οποίο συμβαίνουν τα πράγματα χωρίς προφανή αίτια και σκοπό).

Και στους δύο όρισμούς ως έπιτραπειά να έπιστημόνουμε δύο πράγματα: Ο Μπαμπινιώτης μιλάει για μιάν «δύναμη» ύποθετική, άγνωστη, άπρόβλεπτη, άπροσδιόριστη. Άλλά πάντως «κάτι» τό όποιο σύμφωνα με την κοινή λογική (για να μήν τρελλαθοΰμε έντελώς) δεν μπορεί συγχρόνως να είναι και «κάτι» και «τίποτα». Η Britannica δίνει την έμφαση στο χωρίς προφανή «αίτια» και «σκοπό». Με μιάν μικρή (άνθρωπινη και σοφή) έπιφύλαξη έκείνο τό «προφανή», πού μπορεί δυνάμει να άναιρεί τό «χωρίς», άν αυτή ή αίτια ή ό σκοπός δεν είναι προφανής και πρόδηλος αλλά ύποκρυπτόμενος, ύποδόσκων, ύπονοούμενος («τοίς ποιήμασι νοούμενα καθοράται») (Ρωμ. α', 20). Με άλλα λόγια: Όταν ή αίτια και ό σκοπός δεν είναι προφανής, τότε μιλάμε για τύχη. Άν όμως ή αίτια και ό σκοπός καταστεί έπιστημονικώς ή άλλωςκατανοητός ή έστω ύπονοούμενος, τότε μιλάμε για κάτι άλλο. Ο καθένας έχει τό δικαίωμα να τό όνομάσει όπως θέλει. Άλλά ή Έπιστήμη δεν μπορεί να «έπιβάλει» τη δική της άποψη και όνοματολογία. Γιατί τότε μπαίνει σέ ξένα χωράφια. Έρμηνεύει τά «φυσικά» φαινόμενα με «μετα-φυσικούς» όρους.

Ο απλός άνθρωπος νοιώθει μπερδεμένος: Και ρωτάει (παραφρασμένα) μαζί με τον άρχαίο έν άπορία συναδελφό του: «Τί είναι τύχη, τί μή τύχη και τί τό ανάμεσό τους»; Είναι «δύναμη», άγνωστη έστω, σκοτεινή και άπόμακρη, πού τό μόνο πού μπορώ άνθρωπινα να κάνω είναι να της χτίσω ένα δωμό; Και αυτή ή «τύχη» πού έχει τη δύναμη και τη σοφία να «έπιλέγει

τό πιό απλό» τί τέλος πάντων είναι; Μήπως είναι «όντως» κάτι πού ό καθένας άνάλογα με τις προσωπικές του καταβολές και έμπειρίες, τοΰ κολλαει και ένα όνομα, μιάν έτικέτα, έναν προσδιορισμό;

Πρέπει να όμολογήσω πάντως ότι ένα πράγμα (κακώς βέβαια) με σκανδαλίζει και με έξοργίζει: Καλά, τόσον καιρό μελετώντας με έμβρίθεια αυτήν την «Τύχη» πού δεν έχει προφανή αίτια και σκοπό δεν είδαν, δεν άπάντησαν, δεν διασαυρώθηκαν με αυτό τό άπιαστο, τό άπροσδιόριστο, τό «κάτι», πού ό λαός λέει «σοφία», «έξυπνάδα», «δημιουργική σκέψη», «όμορφιά»; Όλα είναι μιάν άνοστη σούπα πού αυτοανακατεύεται, άενάως, άκαταπαύστως, άτελευτήτως;

Αυτός ό κόσμος «ό μικρός ό μέγας», αυτό τό «τραγοΰδι τό άκατάδεχτο», αυτός ό οΰρανός, τά πουλιά και τά λουλούδια, πού ποιητές, ποιμένες άγραυλοΰντες, έρωτευμένοι, άθώα παιδικά μάτια βλέπουν ή άφουκράζονται χωρίς δορυφόρους, χωρίς τηλεσκόπια, χωρίς μαθηματικές έξισώσεις είναι «μιάν άνακατανομή τοΰ τίποτα»; Άλήθεια να είμαι μονάχος, έρημος και μοναδικός πού την εύθραυστη μηδαμινότητα της νοητικής μου ικανότητας συντριβούν «ώς σκεΰη κεραμέως» οι όγκόλιθοι της γνώσης και της έπιστημοσύνης πού βρέχει ό οΰρανός;

Θά μου πΰνε ότι ή Έπιστήμη είναι ψυχή και άδιάφορη και άπευθύνεται στη λογική τοΰ ανθρώπου και όχι στο συναίσθημα. Πάντα με προβληματίζε ό λόγος τοΰ Παύλου προς τοΰς Κορινθίους, πού άμήχανοι οι θεολόγοι βρέθηκαν σέ δυσκολία να μοΰ τόν έρμηνεύσουν πειστικά: Ω μόν δίδοται λόγος σοφίας, άλλω δέ λόγος γνώσεως». (Α΄ Κορ. ιβ΄, 8). "Άς δεχθοΰμε ότι στοΰς έπιστήμονες δόθηκε κατ' έξοχήν ό «λόγος γνώσεως». Είναι όμως δυνατόν να μή σκεφθοΰν πού μπορεί να όδηγήσει αυτή ή φιλοσοφία τοΰ «συμπαντικού μηδενισμού»; Τί πρακτικά μπορεί να σημαίνει για μιάν ανθρώπινη ύπαρξη ή έπιστημονική διαβεβαίωση ότι τά πρόσωπα πού αγαπάς (ό

πατέρας σου, ή μάνα σου, τὰ παιδιά σου, ό φίλος σου, τó πρόσωπο πού είσαι έρωτευμένος, ό συνάδελφός σου, ό γείτονάς σου, τέλος πάντων ό διπλανός σου) είναι μιá «άνακατανομή του τίποτα»;

«Σκληρός ό Νόμος αλλά Νόμος» θά μου πούν. Για νά τούς άπαντήσω ότ ή πείρα (ίσως και ή Έπιστήμη) λέει πώς σ' αυτόν τόν κόσμο τίποτα δέν είναι άπολύτως σίγουρο και ή φιλοσοφική προσέγγισή του μπορεί κάπου νά «χάνει». Γιατί ή προσωπική μου έλευθερία (πού κανένas διαστη-

μικός δορυφόρος δέν τήν εντόπισε ακόμα) μπορεί νά τούς άγνοεί. "Όπως άγνοεί και τίς λύσεις πού (έστω και εύφυλογώντας) προτείνουν: «Όί έξυπνοι θά μπούν σέ διαστημόπλοια και θά φύγουν. Θά μείνουν όι Ταλιμπάν Δύσης και 'Ανατολής». Προσωπικά προφανώς δέν θά φύγω, γιατί δέν είμαι έξυπνος. 'Αλλά μου άρέσει πού θά μείνω έδώ, Ταλιμπάν. 'Όχι τής Δύσης ούτε τής 'Ανατολής. 'Αλλά τής Έλευθερίας και τής 'Αγάπης.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΘΩΜΑΣ

«Ού γάρ έχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν ἀλλὰ τήν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν».

(Έβρ. 13, 14)

*Εἴμαστε μιὰ ὑπαρξη μετέωρη
Μιὰ ἐφήμερη στόν κόσμο παρουσία
Μετανάστες πού διασχίζουμε τὸ πέλαγος
Ἐθурμα στοῦ ανέμου τῆ λεηλασία.*

*Ἡ ψυχή μας παλεύει ν' ἀρπαχτεῖ
Ἐπὸ ἄγκυρες ποντισμένες στ' ἀκρογυάλι
Ἐπεγνωσμένα ἀπ' αὐτὲς νὰ κρατηθεῖ
Γιὰ νὰ μὴ καθεῖ μέσ' τὴν άνεμοζάλη.*

*Τρομαγμένο περιστέρι ἡ καρδιά
Πάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο φτεροκοπάει
Γιὰ νὰ βρεῖ ἓνα κλαράκι ἀπὸ ἐλπὰ
Ἐλπίδα τῆς σωτηρίας πού άναζητάει.*

*Εἴμαστε ἓνα πλάσμα δισυπόστατο
Ποῦ στὰ σύνορα δύο κόσμων ζοῦμε
Δέν εἶναι ἐδῶ ἡ πόλη μας ἡ μένουσα
Ἄλλὰ, τὴν μέλλουσα, ἐπιζητοῦμε.*

Δ. Λ.

ΠΑΝΤΑ ΕΝ ΣΟΦΙΑ

Κοιτάζω τὸ βάζο μὲ τὰ λουλούδια πού εἶναι πάνω στὸ τραπέζι. Λίγοι σπόροι, λίγο χῶμα, λίγο νερὸ καὶ ἥλιος. Καὶ ξαφνικά, γεμίζει ὁ τόπος ἀπὸ λουλούδια. Παπαρούνες, μαργαρίτες, γιασεμιά, τριαντάφυλλα. Τὸ θαῦμα τῆς δημιουργίας. Ἀκόμα καὶ ἡ μυγδαλιά, ντυμένη στὰ νυφιάτικά της, σηματοφόρος μέσα στὴν καρδιά τοῦ χειμῶνα.

Ἔρχεται στὸ νοῦ μου ὁ ψαλμικός στίχος: «Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου Κύριε, πάντα ἐν σοφία ἐποίησας». Ἐν σοφία ἡ ποικιλία τῶν καρπῶν, ὥστε νὰ συνδυάζεται ἡ τροφή μὲ τὴν ἀπόλαυσι. Ἐν σοφία ἡ γεύσις μὲ τὴν θρέψι. Ἐν σοφία καὶ ὁ στολισμὸς τῆς γῆς μὲ τὰ λουλούδια. Πού δὲν μᾶς δίνουν βέβαια ὅλα χρήσιμους καρπούς, ὁμορφαίνουν ὅμως τὴν ζωὴ μας. Καὶ ἔχει ἀνάγκη ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὁμορφιά. Χωρὶς αὐτὴν ἡ ζωὴ μας θὰ ἦταν ἔρημος. Καὶ ὁ ἀνθρωπος θηρίο. Ἐχετε δῆ θηρία νὰ καλλιεργοῦν λουλούδια; Ἐχετε δῆ ἐγκληματίες νὰ συγκινοῦνται ἀπὸ τὴν ὁμορφιά; Ἡ λεπτότητα τῶν αἰσθημάτων συμβαδίζει μὲ τὴν εὐγένεια τοῦ χαρακτήρα.

Καὶ δὲν εἶναι μόνο τὰ λουλούδια. Ἡ ὁμορφιά εἶναι σὲ ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Στὴν ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου. Στὸ ἡλιοβασίλεμμα. Στὶς ἐποχὲς τοῦ χρόνου. Στὰ πουλιά. Στὰ ψάρια. Στὰ ζῶα. Στὰ ἔρπετά. Ἀκόμη καὶ στὰ φυσικὰ

φαινόμενα. Τὴν βροχή, τὸ χιόνι, τὸν ἄνεμο. Ἀρκεῖ νὰ μὴν ἐξελιχθοῦν σὲ θεομηνίες πού φέρνουν καταστροφές.

Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ὁμορφιά διδάχτηκε ὁ ἀνθρωπος. Δούλεψε μὲ τὸ πινέλλο καὶ τὴν σμίλη κ' ἔκανε εἰκόνες καὶ ἀγάλματα. Διάλεξε τὶς λέξεις κ' ἔκανε ποίησι. Δάμασε τοὺς ἤχους κ' ἔκανε μουσική. Πῆρε τὰ εὐγενῆ μέταλλα καὶ τὶς πολύτιμες πέτρες κ' ἔκανε κοσμήματα. Πῆρε ἀπλᾶ ὑλικά, τὸ μάρμαρο, τὸ σίδηρο, τὸν μπρούτζο καὶ ἔκανε ἀριστουργήματα. Πῆρε τὸν πηλό, τὴν πορσελλάνη καὶ τὸ κρύσταλλο καὶ ἔκανε καλλιτεχνήματα. Ὑψωσε μαρμαρόχτιστα παλάτια γιὰ κατοικία τοῦ καὶ μεγαλόπρεπους ναοὺς γιὰ νὰ λατρεύῃ τὸν Θεό. Χρησιμοποίησε γιὰ ἔνδυμα πορφύραν καὶ βύσσον. Ἀλλὰ δὲν ξεπέρασε τὸν δάσκαλό του.

Μπροστὰ μου, πάνω στὸ τραπέζι, ἐξακολουθεῖ νὰ βρίσκεται τὸ βάζο μὲ τὰ λουλούδια. Τὰ ξανακοιτάζω καὶ ἡ σκέψις μου πηγαίνει σ' Ἐκεῖνον πού ἔδωσε τὸν σπόρο, τὸ χῶμα, τὸ νερὸ καὶ ἀπ' αὐτὰ τὰ ἀπλᾶ ὑλικά ἔκανε τὶς παπαρούνες, τὶς μαργαρίτες, τὰ τριαντάφυλλα καὶ ὅλα τὰ ἀγριολουλούδια πού στολίζουν τὴν γῆ. Αὐτὰ πού «οὐ κοπιᾷ οὐδὲ νῆθει». Καὶ ὅμως, «οὐδὲ ὁ Σολομών ἐν πάσῃ τῇ δόξῃ αὐτοῦ περιεβάλλετο ὡς ἐν τούτων».

ΠΑΝΟΡΜΙΤΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΗΣ Ε.Ε.

Με ευρύτατη πλειοψηφία τὸ Εὐρωπαϊκὸ Κοινοβούλιο ἔδωσε τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριο τὸ «πράσινο φῶς» στὶς κυβερνήσεις τῶν μελῶν κρατῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνώσεως νὰ προχωρήσουν τὸ ταχύτερον δυνατὸν καὶ μὲ ἐλάχιστες δυνατὲς τροποποιήσεις στὴν ἐπικύρωση τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Συντάγματος, εἰς τὸ πρὸς ψήφιση σχέδιον εἰς τὸ ὁποῖο δὲν περιελήφθη σχετικὴ ἀναφορά στὶς ρίζες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ εἰδικώτερα στὴν ἐπίδραση σὲ αὐτὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Πρωτοβουλία ὁμάδας Ἑλλήνων Εὐρωβουλευτῶν οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν στὸ Εὐρωπαϊκὸ Λαϊκὸ κόμμα, τὸ ὁποῖο καὶ υἰοθέτησε τὴν σχετικὴ ἑλληνικὴ πρόταση γιὰ τὴν ρητὴν σὲ αὐτὸ ἀναφορὰ τοῦ ρόλου τοῦ χριστιανισμοῦ στὴν οἰκοδόμησι τῆς πολιτισμικῆς παραδόσεως τῆς Εὐρώπης, ἀπορρίφθηκε ἀπὸ τὴν Ὁλομέλεια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Κοινοβουλίου μὲ ψήφους 212 ὑπέρ, 283 κατὰ καὶ 15 ἀποχές.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ψηφοφορίας προκύπτει ὅτι, τὴν πρόταση κατεψήφισαν οἱ εὐρωβουλευτὲς (μεταξὺ αὐτῶν καὶ Ἕλληνες) τῶν κομμάτων, τῶν ὁποίων ἡ ἰδεολογικὴ τοποθέτηση ἔχει μαρξιστικὴ προέλευση, πράγμα ποῦ σημαίνει ὅτι παρὰ τὰ ὅσα ἔχουν μεσολαβήσει τὶς τελευταῖες δεκαετίες στὸ μαρξιστικὸ στρατόπεδο ἡ ἀντιθρησκευτικὴ του θέση παραμένει σὲ ἰσχὺ.

Ἡ ἱστορικὴ πραγματικότητα ὅμως διαψεύδει μίαν περιστασιακὴν πλειοψηφία γιὰ τὴν ἀλήθεια, ἡ ὁποία ἀπὸ δεκαετιῶν ἔχει ἐπιγραμματικὰ διατυπωθεῖ, ὅτι τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα ἔχει διαμορφωθεῖ ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου.

Τὸ δυσάρεστο εἶναι στὴν ὑπόθεσι αὐτὴν ὅτι ἐνῶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐνωσις, ὁ σχετικὰ νεοσύστατος αὐτὸς ὑπερεθνικὸς ὀργανισμὸς, ἔχει ἀνάγκη πνευματικῆς θεμελιώ-

σεως γιὰ νὰ ἐδραιωθεῖ καὶ νὰ ἐπιτύχει τοὺς σκοποὺς της, οἱ ἐκπροσωποῦντες τοὺς λαοὺς αὐτῆς ἐμφανίζονται ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτὸ ἀδιάφοροι ἕως ἀρνητικοί, μὲ συνέπεια ἡ προοπτικὴ γιὰ μίαν πνευματικὴ ἀναγέννησι τῆς Εὐρώπης νὰ τίθεται ἐν ἀμφιβολία.

Τοῦτο ὅμως σημαίνει τὴν ἀνάγκη γιὰ αὐξημένη δραστηριότητα τῶν πιστῶν χριστιανῶν, προκειμένου σὲ μίαν βαθίζουσα σὲ ἀποχριστιανοποίησι Εὐρώπῃ ἢ φωνῇ τους νὰ εἶναι δυνατὴ καὶ νὰ δίνει τὴν πρέπουσα χριστιανικὴ μαρτυρία.

Ο ΛΟΓΟΣ ΠΕΡΙ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ

Συχνὰ πυκνὰ ἀναγράφεται στὸν ἡμερησιο τύπο ἢ καὶ γίνεται λόγος στὸ κοινοβούλιο μὲ τὴν μορφή ἀντιπαραθέσεως μεταξὺ κυβερνήσεως καὶ ἀντιπολιτεύσεως γιὰ θέματα διαπλοκῆς οἰκονομικῶν συμφερόντων καὶ γενικώτερης διαφθορᾶς, ἡ ὁποία παρατηρεῖται στὸν δημόσιον βίον ἀλλὰ καὶ στὴν ἐν γένει κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Χώρας. Καὶ ὄχι μόνον αὐτό, ἀλλὰ πολλοὶ δημοσιογράφοι στὰ σχετικὰ μὲ τὸ θέμα αὐτὸ ἄρθρα, κατατάσσουν τὴν Ἑλλάδα, ὡς μίαν χώρα, ἡ ὁποία κατέχει πολλὰ ρεκόρ στὰ ἐπὶ μέρους δείγματα τῆς παρατηρούμενης διαφθορᾶς. Τὸ κατὰ πόσο αὐτὲς οἱ στατιστικὲς, τὰ στοιχεῖα τῶν ὁποίων ἐπικαλοῦνται οἱ γράφοντες αὐτὰ εἶναι ἔγκυρες, δὲν γνωρίζομεν ἂν εἶναι πάντα εὐκόλο νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως αὐτοῦ, τὸ γεγονὸς ὅτι διατυπώνονται αὐτὲς οἱ κατηγορίες τὴν στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία στὸ ὄχι καὶ τόσον μακρυνὸ παρελθὸν ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἐθεωρεῖτο διώνουσα ἠθικὰς ἀρχὰς μιᾶς ὑγιοῦς παραδόσεως, καθιστᾷ τὸ πρᾶγμα εὐλόγως ἀνησυχητικόν, γιὰ τὸ ποῦ πορευόμεθα.

Τὰ λεγόμενα μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως, τὰ ὁποία κάνουν λόγον καὶ περὶ διαφθορᾶς, δὲν εἶναι ἀμέτοχα στὸν ἐκμαυλισμὸ τῆς κοινωνίας καὶ ἰδιαίτερα τῆς νεότητος μὲ τὶς δημοσιεύσεις των καὶ τὶς προβαλλόμενες εἰ-

κόνες. Και τὸ κυριώτερο εἶναι ὅτι ἀρκοῦνται στὶς διαπιστώσεις καὶ δὲν ἐξετάζουν τὰ αἷτια αὐτῶν, πολλὰ τῶν ὁποίων ἀνάγονται καὶ στὴν δική τους εὐθύνη, καὶ ἀκόμη περισσότερο δὲν προτείνουν τίποτε τὸ συγκεκριμένο γιὰ τὴν ἠθικὴ ἀνάταση τῶν διαφο-

ρων κοινωνικῶν στρωμάτων. Καὶ πέραν τούτου πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἰρωνεύονται τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὄλων τῶν περὶ Αὐτὴν πνευματικῶν δυνάμεων, ποὺ ἀγωνίζονται γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀνοδὸν τοῦ λαοῦ.

ΒΑΣ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗΣ

ΜΑΤΙΕΣ ΣΤΗΝ ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σὲ προηγούμενα τεύχη τῶν «Ἀκτινῶν», ἀναφέρθηκαν τὰ ὅσα προγραμματίζονται ἀπὸ τοὺς Ὑπουργοὺς Παιδείας τῶν 25 χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἐνωσης (συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν χωρῶν τῆς διεύρυνσης), ὅσον ἀφορᾷ στὴν Ἐκπαιδευτικὴ Ἐνοποίηση τῆς Εὐρώπης, μὲ κεντρικὸ στόχο τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀνθρωπιστικῶν ἀξιών καθὼς καὶ τὴν ἀξιοποίηση τῶν νέων τεχνολογιῶν. Γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ὧν ἔχουν ἀποφασισθεῖ στὴ Μπολόνια καὶ στὴν Πράγα, καθὼς καὶ αὐτῶν ποὺ στὴ συνέχεια θὰ συζητηθοῦν στὸ Βερολίνο καὶ στὶς ἄλλες συνόδους, ἔχει θεθεῖ χρονικὸ ὄριο τὸ ἔτος 2010. Ἐλπίζεται ὅτι μέχρι τότε ἡ Εὐρώπη θὰ ἀναπτύξει τὰ ἀνταγωνιστικότερα πανεπιστήμια παγκοσμίως, ὥστε νὰ ἐξασφαλισθεῖ, ἢ σωστὴ καὶ πλήρης ἀπασχόληση γιὰ ὅλους τοὺς πολίτες. Στόχοι ὠραῖοι καὶ ἐπιθυμητοί, ἢ ὑλοποίηση ὅμως αὐτῶν παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα, γιὰ κάθε χώρα ποικίλλουν καὶ ἀπαιτοῦν εἰδικὲς ρυθμίσεις, μετὰ ἀπὸ ἀνάλογες μελέτες, γιὰ τὴν ἐπίλυσή των. Τὸ πῶς σημαντικὸ ὅμως, ἰδιαίτερα γιὰ τὴ χώρα μας, εἶναι νὰ ἐξευρεθοῦν οἱ ἀπαιτούμενοι πόροι. Χωρὶς αὐξηση, σημαντικὴ, τῆς χρηματοδότησης γιὰ τοὺς διάφορους τομεῖς τῆς Ἀνώτατης Ἐκπαίδευσης, οἱ ὅποιοι στόχοι γιὰ βελτίωση τῆς ποιότητος τῆς παρεχόμενης παιδείας θὰ μείνουν κενὸ γράμμα. Ἐνδεικτικὰ θὰ ἀναφέρουμε, ὅτι, ὅπως ἔχει ἐπισημάνει ὁ Πρύτανης τοῦ Ε. Μ. Π. Θεμιστοκλῆς Ξανθόπουλος, ἡ ἐτήσια δαπάνη ἀνά φοιτητὴ, στὶς Η.Π.Α. κυμαίνεται μεταξὺ 15.000 καὶ 18.000 δολλαριῶν, ἐνῶ στὴν Εὐρώπη φθάνει κατὰ μέσο ὄρο, στὰ 7.400 Εὐρώ καὶ στὴν Ἑλλάδα μόλις στὰ 3.400 Εὐρώ. Νο-

μίζουμε, ὅτι περιττεύει ὁποιοδήποτε σχόλιο, ἀφοῦ οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ μιλοῦν ἀπὸ μόνοι τους.

Ἄς ἔλθουμε ὅμως τώρα σὲ ἓνα θέμα ἐπικαιρο, αὐτὸ τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν Πανελληνίων ἐξετάσεων. Εἶναι πράγματι, πολὺ σημαντικό γεγονός ἡ ἐπιτυχία στὶς ἐξετάσεις αὐτὲς γιὰ ἓνα νέο ἢ νέα, διότι θὰ σημάνει τὴν ἐναρξη νέων προοπτικῶν γιὰ τὴν μετέπειτα ζωὴ των. Μὲ τὸ σύστημα ὅμως τῶν εἰσαγωγικῶν ἐξετάσεων ποὺ ἐφαρμόζεται στὴ χώρα μας, καὶ τὸ ὁποῖο σὲ καμμία ἄλλῃ χώρα δὲν ἐφαρμόζεται, πολλοὶ νέοι καὶ νέες, ὑποχρεώνονται, κατὰ κάποιον τρόπο, νὰ ἀκολουθήσουν σπουδὲς ποὺ γι' αὐτοὺς ἦσαν δευτερῆς ἢ τρίτης ἐπιλογῆς, χωρὶς, οἱ περισσότεροι, νὰ γνωρίζουν τὸ ἀντικείμενο τῶν σπουδῶν αὐτῶν. Καὶ ἐδῶ, θὰ θέλαμε νὰ ἐπισημάνουμε ἓνα πολὺ σοβαρὸ θέμα. Εἶναι αὐτό, τῆς προετοιμασίας τῶν ὑποψηφίων σπουδαστῶν μέσω τῶν μαθημάτων τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ. Ἐχει ξεκινήσει μίᾳ προσπάθεια γιὰ τὴν ἐνημέρωση τῶν μαθητῶν τῶν τελευταίων τάξεων τοῦ Λυκείου, ἀλλὰ αὐτὴ εἶναι πολὺ ἐλλιπὴς καὶ οἱ καθηγητὲς οἱ ὁποῖοι ἀναλαμβάνουν νὰ ἐνημερώσουν τοὺς μαθητὲς σὲ θέματα σπουδῶν τῶν Πανεπιστημίων μας, δὲν εἶναι ἐνημερωμένοι ὅσο θὰ ἔπρεπε. Ὡς ἀποτέλεσμα αὐτῆς τῆς καταστάσεως, πολλοὶ μαθητὲς, δηλώνουν Σχολὲς καὶ Τμήματα τῶν Πανεπιστημίων μας, γιὰ σπουδὲς ποὺ τὰ γνωστικὰ ἀντικείμενα, τοὺς εἶναι ἄγνωστα. Τὸ θέμα τοῦ ἐπαγγελματικοῦ προσανατολισμοῦ τῶν νέων μας, εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ βασικὰ θέματα ποὺ πρέπει νὰ προσέξουν οἱ ἀρμόδιοι παράγοντες.

Χ. Γ.

ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Ο ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΟΣ ΕΧΘΡΟΣ ΤΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ο Αυστριακός φιλόσοφος Κάρλ Πόπερ είχε ἔγκαιρα προβλέψει ὅτι ἡ τηλεόραση εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς δημοκρατίας. Ἐμμεσα συμφωνοῦν μαζί του τὸ 80% τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι σὲ πρόσφατη δημοσκοπήση πιστεύουν ὅτι τὴν ἐξουσία στὴ χώρα μας δὲν τὴν κατέχουν οἱ ἐκλεγμένοι ἄρχοντές μας.

Ἡ φετινὴ τηλεοπτικὴ περίοδος εἶναι σὲ πλήρη ἐξέλιξη, μὲ δύο κυρίαρχα χαρακτηριστικά: Τὸν πόλεμο τῆς ἐνημέρωσης καὶ τὴν ἀποθέωση τοῦ τίποτα, δηλαδή τὰ ρεαλιστικὰ τηλεπαιχνίδια, στὰ ὁποῖα περάσαμε ἀπὸ τὸν λανθάνοντα ἐρωτισμὸ τῶν τεμπέληδων στὴν ἀηδία κάθε λογῆς περιπέτειας, καὶ τὶς ἑλληνικὲς σειρές, ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ τιμωροῦνται ἀπὸ τὸ ΕΣΡ γιὰ πρωτοφανῆ βωμολοχία καὶ ἐνάγονται ἤδη γιὰ ὁμοφυλοφιλικούς ἐρωτες.

Μετὰ τὶς ἐντυπωσιακὲς καλοκαιρινὲς μετακινήσεις διάσημων δημοσιογράφων, ὁ πόλεμος τῆς ἐνημέρωσης μαίνεται ἀνηλεής. Τὰ κανάλια εἶναι τηλεοπτικὲς ἐπιχειρήσεις, τῶν ὁποίων οἱ ἰδιοκτῆτες στοχεύουν στὸ κέρδος. Φέτος ἐπένδυσαν ἰδιαίτερα μεγάλα ποσὰ σὲ «ἀκριβὰ» δημοσιογραφικὰ ὀνόματα καὶ περιμένουν μεγαλύτερα ἔσοδα, ὥστε καὶ τὰ ἀυξημένα ἔξοδα νὰ καλύψουν καὶ μεγαλύτερα κέρδη νὰ ἀπολαύσουν.

Τὰ ἔσοδα τῶν ἰδιωτικῶν καναλιῶν προέρχονται ἀπὸ τὶς διαφημίσεις. Καὶ τὰ διαφημιστικὰ ἔσοδα εἶναι ἀνάλογα τῶν ποσοστῶν τηλεθέασης τῶν καναλιῶν καὶ τῶν ἐπιμέρους ἐκπομπῶν τους. Συνεπῶς, ὅσο περισσότεροι τηλεθεατὲς παρακολουθοῦν πιστὰ ἓνα δελτίο εἰδήσεων ἢ μιὰ ἐνημερωτικὴ ἐκπομπή, τόσο μεγαλύτερα εἶναι τὰ διαφημιστικὰ ἔσοδα καὶ ἄρα ὅλοι εἶναι εὐχαριστημένοι. Τί γίνεται ὅμως ὅταν δὲν ἔρχονται τὰ «νοῦμερα» ποὺ θέλουν ἰδιοκτῆτες καὶ

δημοσιογράφοι;

Συνήθως τὸ πρῶτο θῦμα εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ συνεπῶς ἡ δημοκρατία. Εἶναι πολὺ πιθανὸ φέτος νὰ ζήσουμε ἀτέλειωτες «ἀποκλειστικότητες», δηλαδή κατασκευασμένες εἰδήσεις καὶ γεγονότα, ὅπως εἶχε συμβεῖ πρὶν μερικὰ χρόνια, πάλι σὲ μιὰ παρόμοια ἔξαρση τοῦ πολέμου τῆς ἐνημέρωσης. Ἴσως ξεχάσαμε γρήγορα τὴν «πανελλήνια ἀποκλειστικότητα» τοῦ ναυαγίου τῆς πυραυλακάτου «Κωστάκος», ποὺ δὲν ἦταν παρὰ μιὰ βυθισμένη τράτα στὴ Σαλαμίνα, ἢ τὴν «παγκόσμια ἀποκλειστικότητα» ἀπὸ τὸ ἐμπόλεμο Ἀφγανιστάν, στὴν ὁποία ὁ ἀνταποκριτὴς βρισκόταν στὸ ... Πακιστάν.

Οἱ δημοσιογράφοι μπορεῖ νὰ κάνουν σωστὰ τὴ δουλειά τους, ἀλλὰ συχνὰ εἶναι ἡ διοίκηση ποὺ παίρνει τὶς ἀποφάσεις, ἀκόμη καὶ στὴν ἐνημέρωση, ποὺ εἶναι ἄμεσα συνδεδεμένες μὲ τὴν ἐμπορικὴ τῆς στρατηγικὴ καὶ τὶς καλὲς ὑπηρεσίες ποὺ θέλει νὰ προσφέρει στὴν κυβερνητικὴ ἐξουσία. Σχηματικὰ θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι στὴν πραγματικότητα τὸ τμήμα εἰδήσεων ὑπόκειται στὴν... ἐμπορικὴ διεύθυνση.

Ἡ βασικὴ ἐντολὴ ποὺ παίρνουν οἱ διευθυντὲς εἰδήσεων τῶν καναλιῶν ἀπὸ τὰ ἀφεντικά τους εἶναι ὁ τηλεθεατὴς νὰ «ξεχάσει» τὸ τηλεκοντρὸλ καὶ νὰ μείνει «κρατημένος» στὸ δελτίο εἰδήσεων. Ἄρα κριτήριο γιὰ τὸ τί παρουσιάζεται στὸ δελτίο δὲν θὰ εἶναι ἡ εἶδηση, ἀλλὰ ποιά εἰκόνα θὰ προκαλέσει τὸν τηλεθεατὴ, ποιά θὰ τὸν ἐντυπωσιάσει καὶ θὰ τὸν καθηλώσει, ποιά θὰ ἐρεθίσει τὴ φαντασία του, ποιά θὰ τοῦ προκαλέσει ἀνησυχία καὶ τρόμο, ποιά θὰ τοῦ δώσει τὴν αἴσθηση ὅτι ἔρχεται τὸ χειρότερο, ποιά θὰ ἔχει εἰκόνας ποὺ νὰ «στᾶζουν αἶμα» μὲ ταιριαστὸ τὸν τόνο καὶ τὴ χροιά τοῦ παρουσιαστῆ ποὺ «συμπάσχει», μὲ λίγα λόγια ποιά εἶδηση θὰ εἶναι καλὰ καὶ ὑπερβολικὰ σκηνοθετημένη.

Ἡ τηλεόραση συνεπῶς κατευθύνει τὴν

κοινή γνώμη, διαμορφώνει συνειδήσεις, χειραγωγεί τον κόσμο. Και δεν υπολογίζει τίποτα. Ούτε τα παιδιά, τα όποια υποκριτικά μās προτρέπουν οι παρουσιαστές τών ειδήσεων να εξαφανίσουμε σέ δευτερόλεπτα για να μην δούν βίαιες σκηνές. 62 σκηνές βίας κατά μέσο όρο έχει τó κάθε κανάλι στά δελτία ειδήσεων μās μόνο ημέρας! Και τά παιδιά τελικά τρομοκρατούνται, γίνονται περισσότερο εύαλτα και κινδυνεύουν να óδηγηθούν άκόμη και σέ άλλαγές τής συμπεριφοράς τους, όπως άπεδείξε πρόσφατη έρευνα τού βρετανικού ΕΣΡ και τού BBC, πού διερεγγήθη μετá τήν είσβολή στó Ιράκ.

Άλλά δέν υπολογίζουν ούτε τήν άλήθεια. "Αν ή ίερεία τής παγκόσμιας δημοσιογραφίας, ή Κριστιάν Άμανπουρ τού CNN, έφτασε να δηλώσει στίς 16/9/2003 ότι ή άμερικανική κυβέρνηση φίμωσε τά μέσα ένήμερωσης στή διάρκεια τής είσβολής και ότι ό Τύπος σώπασε και αύτολογοκρίθηκε, άποδεχόμενος χωρίς πολλές έρωτήσεις ότι ύπήρχαν όπλα μαζικής καταστροφής στó Ιράκ, ίσχυρισμός πού άποτέλεσε τήν «αίτία» τού πολέμου, τότε εύλογα κανείς άναρωπιέται, σέ διεθνές και σέ έθνικό επίπεδο, πόσο άληθινή είναι ή δημοκρατία πού βιώνει;

ΜΑΚΗΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ ΑΠΟΓΟΗΤΕΥΟΥΣΑ

Η περίοδος τών θερινών διακοπών είναι ή κατ' έξοχήν περίοδος, άναγνώσεως βιβλίων. Στίς έφημερίδες και στά περιοδικά προβάλλονται και προτείνονται έκατοντάδες τίτλοι βιβλίων, για να πάρη κάποιος μαζί του στίς διακοπές. Τά περισσότερα από τά προτεινόμενα άνήκουν στήν κατηγορία τής έλαφράς λογοτεχνίας (βιβλία τής παραλίας) και τó άναγνωστικό κοινό προτιμά συνήθως τά εύπώλητα και ποικιλοτρόπως διαφημιζόμενα βιβλία.

Η άνάγνωσις (ή και ή άπλή φυλλομέτρηση) αύτου τού είδους τών βιβλίων προξενεί στόν προσεκτικό άναγνώστη μιάν άπογοήτευσι. Μέσα σέ αυτά περιγράφονται, κυρίως, τά πάθη τού άνθρώπου: Άδιέξοδα, ζωές

χωρίς νόημα και σκοπό, ένας άχαλίνωτος εύδαιμονισμός και μιá ήδονοθηρία, μιá αισθησις ότι «ή ζωή περνά και χάνεται», μιá μαρία περιγραφής τών ιδιωτικών στιγμών τής έρωτικής συνευρέσεως (έτεροφύλων και όμοφύλων), μιá σύγχυσις στήν ιεραρχία άξιών και άρχών ζωής, μιá άπόρρηψις τής άσθeneίας, τού γήρατος και τού θανάτου συνδεδεμένη με τήν λατρεία τής όμορφιάς και τής νεότητος, κ. ά. Ένώ άπουσιάζουν από τά βιβλία αυτά: Η χαρά τής οικογενείας και τής άνατροφής παιδιών, ή προθυμία για έργασία και προσφορά, ή φιλοπατία και τó κοινοτικό πνεύμα, ή έλληνορθόδοξος θεώρησις τής ζωής τού άνθρώπου, ή άγάπη πρós τήν Φύσι, κ.λ.π.

Προβεβλημένη λογοτέχνις σέ συνέντευξι τής ώμολόγησε ότι στó τελευταίο βιβλίο της (*Ο άγιος τής μοναξιάς*) «ήχογράφησε τόν θυμό και τήν άπογοήτευση» (Καθημερινή 3.8.2003), συγγέουσα τó άρνητικό συναίσθημα τής μοναξιάς (δηλαδή τής δυσκολίας ή τής αδυναμίας ούσιαστικής έπικοινωνίας με τούς άνθρώπους), με τήν έκούσια μόνωσι, ή όποία άποσκοπει πάντοτε σέ κάτι τó δημιουργικό και δέν άποκλείει τήν αύθεντική έπικοινωνία με τόν συνάνθρωπο. Μάλιστα, οι άγιοι τής Έκκλησίας μας, άκόμη και οι άναχωρητές και οι έρημίτες, δέν αισθάνονται μοναξιά, γιατί έπικοινωνούν και ένούνται με τόν "Ένα «ού έστι χρεία» και γιατί δι' Αυτόν κοινωνούν και ένούνται όντολογικώς και με όλους τούς άνθρώπους, άκόμη και με τά άλογα κτίσματα τού Θεού.

Διανοούμενος και συγγραφέυς σέ πρόσφατο άρθρο του στηλιτεύει τήν άπογοητευτική χυδαιογραφία πλείστων σημερινών «λογοτεχνημάτων», τήν άποκαλεί λογοτεχνία τής άθλιότητος και τήν άντιπαραβάλλει στήν όντως λογοτεχνία, έπί παραδείγματι τού Άλεξάνδρου Παπαδιαμάντη. (Σαράντου Καργάκου, "Η λογοτεχνία τής άθλιότητος και ή άθλιότητα τής λογοτεχνίας", *Εύθύνη* (2003), σ. 353 - 354).

Τó μεγάλο έπιχείρημα τών ύποστηριζότων και τών άναγνωστών αύτης τής άπογοητευτικής λογοτεχνίας είναι ότι αύτή

ἀπλῶς περιγράφει τὴν πραγματικότητα. Καί, βεβαίως, οὐδεὶς ἀμφισβητεῖ ὅτι στὴν ζωὴ ἀνθρώπων καὶ κοινωνιῶν ἐπικρατεῖ ἡ σύγχυσις, τὸ ἀδιέξοδο, ὁ ἀμοραλισμός, τὸ διεστραμμένο, δηλαδὴ τὸ κακὸ καὶ ἡ ἀμαρτία. Ἀλλά, σίγουρα, πραγματικότης εἶναι καὶ τὰ ἀντίθετα: Ὁ μόχθος καὶ ἡ φιλοπονία τοῦ ἐργαζομένου, ἡ ἔρευνα τοῦ ἐπιστήμονος, ἡ ἀγωνία καὶ ἡ προσφορὰ τῶν γονέων, ἡ οἰκογενειακὴ εὐτυχία, ἡ συζυγικὴ πίστις, ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ ἀγιότης τοῦ βίου σημερινῶν ἀνθρώπων, οἱ μυστικὲς ἐμπειρίες τῆς ψυχῆς (ἀπὸ τὴν προσευχῆ, τὴν ὀρθόδοξο λατρεία, τὴν ἀνιδιοτελεῖ προσφορὰ, τὴν διακονία τοῦ πλησίον, τὴν ἀγιοπνευματικὴ ζωὴ καὶ τὴν ὁμοίωσι μετὸν ἐν Τριάδι Θεό). Ἡ ἀπάντησις στὸ ἐρώτημα γιατί οὐδεὶς σχεδὸν τῶν λογοτεχνῶν ἀσχολεῖται μετὰ αὐτὴν τὴν πραγματικότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀγιότητος εἶναι δεδομένη: «**Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς**

καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ» (Ματθ. 12', 3).

Ὁ πιστὸς χριστιανὸς βλέπει μετὰ διαφορετικὸ μάτι τὰ συμβαίνοντα στὴν ζωὴ ἢ τὰ περιγραφόμενα στὴν λογοτεχνία. Ἐνθυμεῖται ὅτι στὴν Π. Διαθήκη, ὅταν ὁ προφήτης Ἡλίας ἠσθάνθη ἀπογοητευμένος λόγῳ τῆς ἀποστασίας καὶ ἀνομίας τοῦ ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ («ὕπολέλειμαι ἐγὼ μονώτατος» (Γ' Βασ. 19', 10), ὁ Θεὸς τοῦ ἀπεκάλυψε ὅτι «κατέλιπον ἐμαντῶ ἑπτακισχιλίους ἄνδρας, οἵτινες οὐκ ἔκαμψαν γόνυ τῇ Βάαλ» Ρωμ. 11', 4, Γ' Βασ. 19', 18).

Τὸ ζητούμενο εἶναι διαβάζοντας οἱ ἀνθρώποι λογοτεχνία νὰ ἔχουν κριτήρια γιὰ τὸ τί εἶναι ὑγεία καὶ τί ἀσθένεια. Γιατὶ ἐὰν ὑπάρχη σύγχυσις τῶν κριτηρίων, ἐὰν κατὰ τὸ εὐαγγελικὸ λόγιο «**τὸ φῶς τὸ ἐν σοὶ σκότος ἐστίν, τὸ σκότος πόσον**» (Ματθ. 6', 23).

ΙΩΑΝΝΗΣ Κ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΣΤΗΛΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Franz Liszt (1811 - 1886)

Ὁ Λίστ συγκαταλέγεται ἀνάμεσα στὰ ἐνδοξότερα καὶ λαμπρότερα μουσικὰ ἀναστήματα τοῦ 19ου αἰώνα. Καταπληκτικὸς πιανίστας, ἀλλὰ καὶ ἐξαιρετὸς συνθέτης, ὁ Λίστ, βρῖσκεται σὲ μιὰ βαθύτερη ἀναζήτησι τῶν νοημάτων τῆς ζωῆς καὶ τῆς Ἀλήθειας. Ἀπὸ τὴν νεαρή του ἡλικία μελετᾷ τὴν *Μίμηση τοῦ Χριστοῦ*, περιφημοῦ κειμένου ἐνὸς μυστικιστῆ τοῦ Μεσαίωνα. Ὁ Χριστός, εἶναι ὁ μοναδικὸς Σωτῆρας του. Αὐτὸ τὸ μαρτυροῦν πολυάριθμα γεγονότα τῆς ζωῆς του, ὅπως αὐτὸ πού συνέβη στὶς 25 Ἀπριλίου τοῦ 1865, ὅπου γίνεται δεκτὸς στὶς κατώτερες βαθμίδες τῶν μοναχῶν - κληρικῶν καὶ φορᾷ τὸ ἄμφιο τοῦ ἀββᾶ (ἀπὸ τότε ἡ εἰκονογραφία τοῦ Λίστ μᾶς παρουσιάζει τὸν μουσικὸ πάντα μετὰ ἄμφια), ἀλλὰ καὶ τὰ γραπτά του, πού μᾶς ἄφησε.

Ὁ Λίστ γράφει σ' ἕνα γράμμα, σχετικὰ

μετὰ τὴν σύνθεσι μᾶς Λειτουργίας («Ἡ Λειτουργία τοῦ Γκράν»):

«... Δουλεύοντας τὴ Λειτουργία, περισσότερο προσευχήθηκα παρὰ συνέθεσα».

Γράφει σ' ἕνα γράμμα πρὸς τὴν μητέρα του, μετὰ ἀφορμὴ τὴν ἔνταξί του στὸν μοναχισμὸ (27 Ἀπριλίου 1865):

«... Μόλις ἐξεπλήρωσα μιὰν ἀπόφασή μου, τὴν ὁποία πῆρα οἰκαιοθελῶς, χωρὶς καμιά ἐξωτερικὴ ἐπιρροή, μετὰ πλήρη συνείδησι καὶ γνώσι. Προχθὲς τὸ πρωτὶ, 25 Ἀπριλίου, ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Μάρκου τοῦ Εὐαγγελιστοῦ, ἐγίνε ἡ κουρά μου, στὸ παρεκκλήσι τοῦ Βατικανοῦ... Βαθμὸς μου εἶναι ὁ τοῦ ἀπλοῦ μοναχοῦ, πρῶτος βαθμὸς τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξης...».

Καὶ στὴν διαθήκη του, σημειώνει: «... ἤλπίζα ὅτι θὰ μποροῦσα νὰ ζήσω μετὰ τὴν ζωὴ τῶν Ἁγίων καὶ ἴσως νὰ πεθάνω μετὰ τὸν θάνατο τῶν Μαρτύρων. Δὲν ἐγίνε ἔτσι, ἀλίμονο!...

Εὐγνωμονῶ τὸν Θεὸ καὶ θὰ πεθάνω μὲ τὴν ψυχὴ προσκολλημένη στὸ Σταυρὸ, τὴν λύτρωσή μας, τὴν ὑπέρτατή μας μακαριότητα...»

Ὁ ἔγκριτος μελετητὴς τοῦ Λίστ, Ἀντρέα Ντέλα Κόρτε, γράφει: «Ἡ τελευταία περίοδος τῆς ζωῆς τοῦ Λίστ εἶναι καμωμένη ἀπὸ θρησκευτικὸ στοχασμό»!

Ἀπὸ τότε, πραγματικά, οἱ συνθέσεις του θὰ ἔχουν κυρίως θρησκευτικὸ περιεχόμενο -Λειτουργίες, ὁρατόρια, Ρέκβιεμ, Ὕμνοι, κ.λ.π.- ὅπου ἀνάμεσά τους ξεχωρίζει τὸ ὁρατόριο *Χριστός*.

Richard Wagner (1813 - 1883)

Ὁ διάσημος γερμανὸς συνθέτης ὄπερας, ποὺ μὲ τὰ ἔργα του σημάδεψε τὸν 19ο αἰῶνα ὅσο λίγοι, ἔδωσε δείγματα, πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, χριστιανικοῦ προσανατολισμοῦ. Στὰ πρῶτα του ἔργα κατέχεται ἀπὸ τὶς πρωτογερμανικὲς πανθειστικὲς τάσεις, ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴ γερμανικὴ μυθολογία. Στὸ τελευταῖο του ὅμως, ἔργο, τὸν «ἀποχαιρετισμὸ στὸν κόσμο» ὅπως ἀποκαλοῦσε τὴν ὄπερα *Πάρσιφαλ*, ὅπως ἀναφέρει ὁ συνθέτης καὶ μουσικολόγος Πέτρος Πετρίδης, «κάνει στροφή πρὸς τὴ χριστιανικὴ πίστη». Οἱ δύο κύριοι ἄξονες τῆς τελευταίας δραματικῆς δημιουργίας τοῦ Ρίχαρντ Βάγκνερ, εἶναι ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ ἐξαγνισμός. «Μὲ τὴ σκηνὴ τῆς «*γοητείας τῆς Μ. Παρασκευῆς*» κλείνει τὸ μουσικὸ αὐτὸ δράμα σ' ἓνα ἐξαῦλωμένο τέλος», σημειῶνει ὁ Π. Πετρίδης.

Καὶ μιὰ σημαντικὴ λεπτομέρεια: Στὸ δερματόδετο ἐξώφυλλο τῆς χειρόγραφης παρτιτούρας τοῦ *Πάρσιφαλ*, ἔχει προσαρμόσει (ἐπικολλήσει) μιὰ μεγάλη χρυσοποικιλτὴ θυζαντινὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας βρεφοκρατούσας!

Καὶ κάτι ἀκόμα: Ὁ Βάγκνερ ἐμπνεόταν πολὺ ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Μπετόβεν, ἀλλὰ ὅταν

ἄκουε εἰδικὰ τὴν Ἑκτη Συμφωνία, τὴν *Ποιμενική*, ἔλεγε «Εἶναι ὅταν ν' ἀκούω τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ: *Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ Παραδείσῳ*».

Cesar Franck (1822 - 1890)

Ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς γαλλικῆς συμφωνικῆς μουσικῆς, ὁ Σ. Φράνκ, ὑπῆρξε ἐνάρετος, τίμιος καὶ καρτερικός. Ἡ θρησκεία ὑπῆρξε ἡ βάση τῆς ζωῆς του, ὅπως τονίζει ὁ Ρ. Ρολάν. Ὅπως ὁ Μπάχ, τὸν περισσότερο χρόνο τῆς ζωῆς του τὸν πέρασε ταπεινὸς καὶ ἀφανὴς κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους τῶν Ἐκκλησιῶν, κοντὰ στὸ ἐκκλησιαστικὸ Ὅργανο, ἐρμηνεύοντας συνθέσεις θρησκευτικῆς μουσικῆς (πάνω ἀπὸ 30 χρόνια ὑπῆρξε σὲ ναοὺς). Τὸ μνημειῶδες ἔργο τοῦ Φράνκ εἶναι οἱ *Μακαρισμοί*, ὁρατόριο ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους ὁμιλία τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ βαθιὰ του πίστη ξεχωρίζει ἐπίσης, ἀπὸ τὴν καλλιτεχνικὴ του τοποθέτηση:

«Ὁ μουσικὸς καλλιτέχνης πρέπει νὰ ἔχει πρὶν ἀπ' ὅλα τὴν πίστη. Διότι αὐτὴ τὸν ὀδηγεῖ πρὸς τὴν γνώση, καὶ μὲ τὴν γνώση πρὸς τὴν ἀνύψωση στὸ ὑπέρτατο ὄν, τὸν Θεό. Πρέπει ἀκόμα νὰ ἔχει ἐλπίδα. Γιὰ νὰ βρῆσκει τὴ δύναμη τῆς ἐγκαρτερήσεως στοὺς καιροὺς μας καὶ τὴ δύναμη τῆς ὑποταγῆς στὴ μεγάλη του ἀποστολή. Πρέπει ἀκόμα νὰ πιστεῦει στὴ Θεία Χάρη. Ἡ ἀγάπη εἶναι ὁ μοναδικὸς σκοπὸς του, τὸ παντοδύναμο κίνητρο τῆς κάθε δημιουργίας του. Ὁ ἱερός, ὁ μεγαλόψυχος ἔρωτας πρὸς τὸ Θεῖο, ποὺ συγκρατεῖ ἀρρηκτοὺς τοὺς κρίκους τῶν χριστιανικῶν παραδόσεων, μόνον αὐτὸς εἶναι ἰκανὸς νὰ ὀδηγήσει τὸν μουσικὸ στὴν ὀλοκλήρωση τῆς ἰδιοφυίας του».

Α.Γ.

(*Συνεχίζεται*)

ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Στις 27, 28 και 29 Σεπτεμβρίου, στην αίθουσα της Λυρικής Σκηνής (θέατρο "Ολύμπια"), παρουσιάστηκε από τα εκπαιδευτήρια "Η Έλληνική Παιδεία", ένα πρωτότυπο και μεγαλόπνοο έργο με τίτλο "Φῶς στο ὄλο τῆς Γῆς". Κεντρική ιδέα τῆς ἐκδηλώσεως ἦταν "Ἡ Ἑλλάδα, κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ κόσμου". Ἡ πρόταση αὐτῆ τῶν ἐκπαιδευτηρίων "Ἡ Ἑλληνική Παιδεία", ἐπελέγη ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας ὡς ἡ καλύτερη μεταξὺ πολλῶν ἄλλων προτάσεων ἀπὸ ἄλλα ἐκπαιδευτήρια, καὶ ἐντάχθηκε στὰ πλαίσια τῶν πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων γιὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς Ἀγῶνες τοῦ 2004. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ, πὼς καὶ τὶς τρεῖς ἡμέρες τῶν παραστάσεων ὁ κόσμος ποὺ προσῆλθε γιὰ νὰ τὶς παρακολουθήσει ἦταν πολὺ περισσότερος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ χωράει ἡ αἴθουσα τῆς Λυρικής. Παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ διοργανωτὲς εἶχαν προνοήσει γι' αὐτὸ τὸ ἐνδεχόμενο προσφέροντας πολλὰ θέσεις σὲ ἄλλη αἴθουσα, στὸ κτίριο τῆς Ἀδελφότητας "Ὁ Σωτῆρ", στὴν ὁδὸ Μαυρομιχάλη (πολὺ κοντὰ στὴ Λυρική), ὅπου παρουσία-

ζαν σὲ ἀπ' εὐθείας τηλεοπτικὴ μετάδοση ὅλη τὴν ἐκδήλωση.

Μὲ θεατρικὰ δρώμενα καὶ χορικά, μὲ ἀναφορὲς ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς τὸν 19^ο αἰῶνα, παρμένα ἀπὸ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο τῶν μεγάλων Ἑλλήνων Ποιητῶν καὶ Δασκάλων τῆς Οἰκουμένης (προσαρμοσμένα σὲ σκηNIKῆ ἀπόδοση), μὲ πρωτότυπη μουσικὴ ἐρμηνευμένη ἀπὸ μικρὸ ὄρχηστρικό σύνολο, μὲ τὴν συμμετοχὴ πλήθους μαθητῶν (ἀπὸ τὸ Δημοτικὸ ὡς τὸ Λύκειο) καὶ μὲ πλούσια σκηNIKὰ καὶ κοστουμὰ παρουσίασαν μὲ ἐπαγγελματικὴ ἀκρίβεια καὶ ἀφοσίωση ἓνα μεγαλειῶδες καὶ μοναδικὸ γιὰ τὰ σχολικὰ δεδομένα -καὶ ὄχι μόνο- ἀποτέλεσμα.

Ἡ ἐκδήλωση αὐτὴ πρόβαλλε μὲ μοναδικὸ τρόπο, μὲ σαφήνεια καὶ ζωντάνια τὴν πνευματικότητα τοῦ ἑλληνορθόδοξου πολιτισμοῦ, στὸν ὁποῖο ὀφείλει τὸ Ἔθνος μας -ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα ἔθνη- τὴν ἐπιβίωσή του καὶ στηρίζει τὴ συνεχῆ φωτεινὴ παρουσία του στὴν Ἱστορία τοῦ κόσμου.

A. Γ.

«AKTINES». Μηνιαῖον περιοδικόν. Κυκλοφορεῖ τὴν 1ην ἐκάστου μηνός. Ἰδιοκτητῆς: «Χριστιανικὴ Ἐνωσις Ἀκτίνες», ὁδὸς Καρύτση 14, 105 61 Ἀθῆναι, Τηλ. 3235-023. Ἐκδότης καὶ Διευθυντῆς Συντάξεως: Γεώργιος Δ. Τατρίδης, Παρθενῶνος 26, 117 42 Ἀθῆναι. Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Θεόδωρος Γ. Δούρος, Ἰπποκράτους 189, 114 72 Ἀθῆναι. Τιμὴ τεύχους € 0,90. Ἐτησίᾳ συνδρομῇ, ἐσωτερικοῦ € 9, ἐξωτερικοῦ 30 \$ U.S.A. Ἡ διευθύνεις ἐπιφυλάσσει εἰς αὐτὴν τὸ δικαίωμα νὰ μὴ δημοσιεύῃ ἢ νὰ συντέμνη κατὰ τὴν κρίσιν τῆς οἰονόηποτε χειρόγραφον. Χειρόγραφα δημοσιεύμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται. Ἀναγγελίαι ἐντύπων ἐν γένει καὶ βιβλιοκρίσιαι δὲν δημοσιεύονται.

Τόπος ἐκδόσεως Ἀθῆναι, Νοέμβριος 2003

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

ΠΡΟΝΟΙΑΣ ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΜΕΝΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ
ΣΩΜΑΤΕΙΩΝ «Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΥΛΟΣ»

55
ΧΡΟΝΙΑ
ΣΤΟ ΚΕΛΛΙ ΤΗΣ
ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΗΣ

Έπιμέλεια: Άναστασίας Α. Παπακωνσταντίνου - Μαλάμη

Πρόλογος τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν
καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Χριστοδοῦλου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
«Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Έκδόσεις «Ἡ Δαμασκός»
Καρύτση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 3221 283

ΕΚΔΟΣΕΙΣ «Η ΔΑΜΑΣΚΟΣ»

Άπο τίς έκδόσεις «Η Δαμασκός»

ΚΥΚΛΟΦΟΡΟΥΝ

ΒΑΣΙΛ. Κ. ΣΤΑΘΑΚΗ

ΤΕΣΣΑΡΕΣ ΜΟΡΦΕΣ

ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Χρυσάνθος ό από Τραπεζοῦντος

Ό Κύπρου Μακάριος Β΄

Ό Κασσανδρείας Ειρηναίος

Ίωακειμ Γ΄ Οικουμενικός Πατριάρχης

***

Ε. Ν. ΜΟΣΧΟΥ

ΤΟΜΑΣ ΣΤΕΡΝΣ ΕΛΙΟΤ

Τό άληθινό του πρόσωπο και

ό συμβολισμός του έργου του

***

ΔΗΜ. Λ. ΒΑΛΛΗΝΔΡΑ

Δρος Ποινικών έπιστημών

Έπιτίμου Δικηγόρου

ΘΕΜΑΤΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΑΘΟΛΟΓΙΑΣ

Έκδόσεις «Η Δαμασκός»

Καρότση 14 - 105 61 ΑΘΗΝΑ - Τηλ. 210 32 21 283